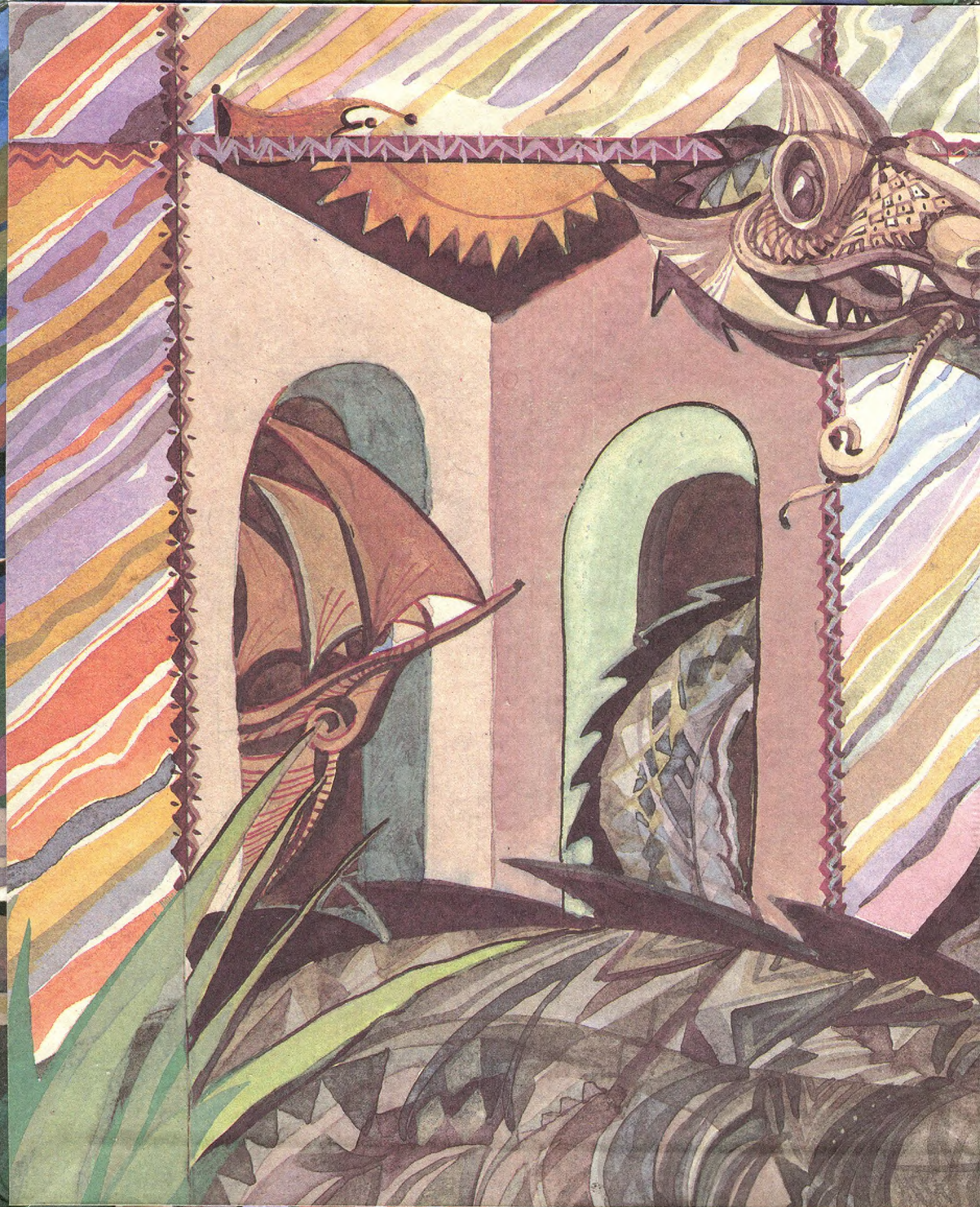
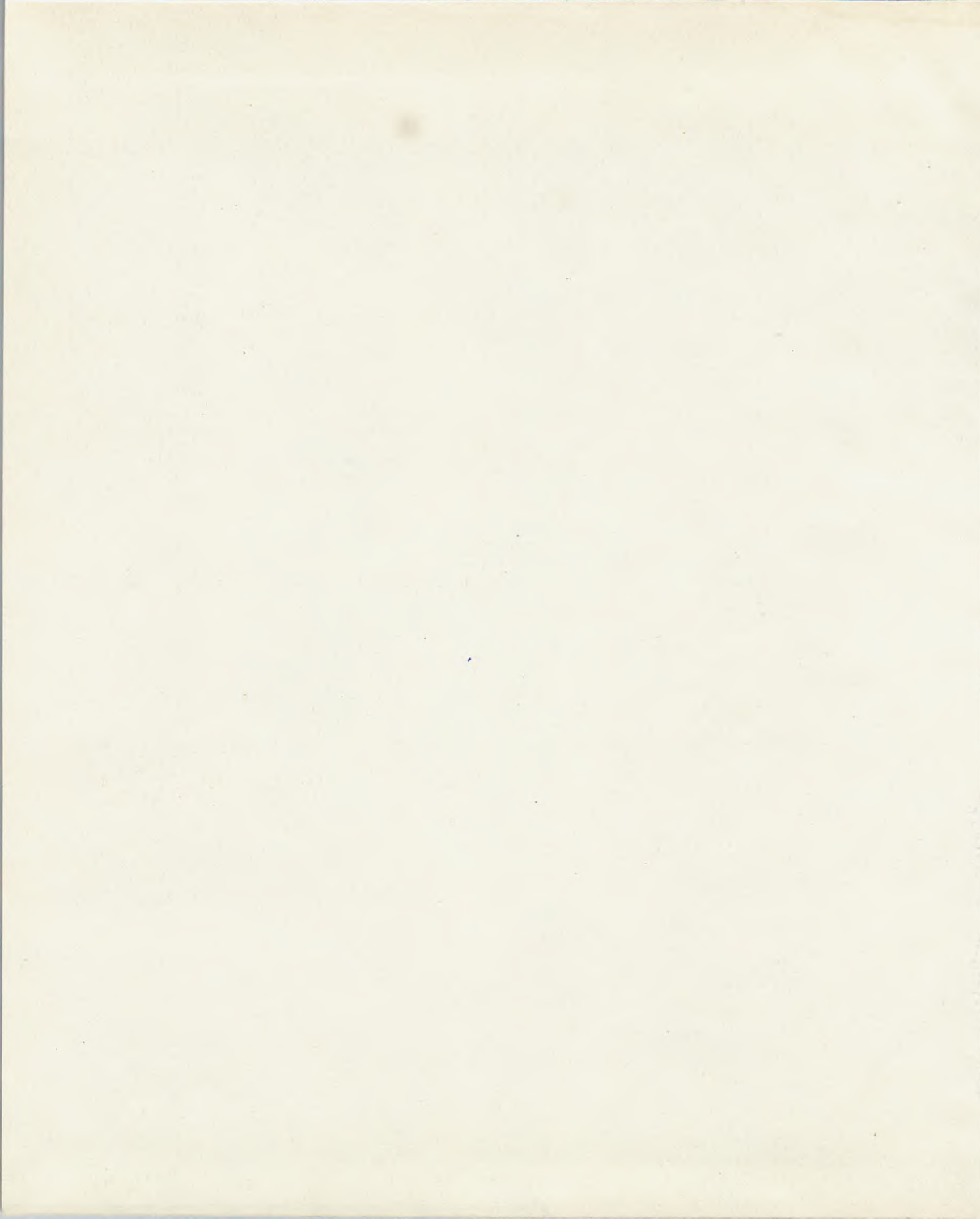

ЛАГОДНЫ
ЦМОК

E.Nesbit *The Fiery Dragon*
K.Grahame *The Reluctant Dragon*
L.P.Hartley *Conrad and the Dragon*

Лагодны

*Англіійскія
літаратурныя
казкі*

ЦМОК

Мінск
Беларускі гуманітарны
адукацыйна-культурны цэнтр
1993

ББК 84.4 Вл
Л 14
УДК 820-93

Пераклад з англійскай Алены Арловай

Мастак Андрэй Маёраў

Для дзяцей і юнацтва

Пераклад зроблены з выданняў:

K.Grahame.The Reluctant Dragon. Armada Lions, 1973.
A Book of Dragons. Puffin Books, 1978.

У зборнік увайшлі казкі вядомых англійскіх пісьменнікаў
Э.Нэсбіт, К.Грэхэма, Л.П.Хартлі, на якіх выхоўвалася не адно
пакаленне дзяцей у розных краінах свету. На беларускую мову
перакладаюцца ўпершыню.

Л 4804010100 15-93
ISBN 5-86952-009-6

©Пераклад і ўкладанне. А.Л.Арлова, 1993
©Ілюстрацыі. А.Д.Маёраў, 1993

Э. НЭСЫТ

ЛЮТЫ ЦМОК

аленькая прыгожанькая Прынцэса заўсёды прачыналася вельмі рана — калі ў маціцовым небе толькі пачынаў гучаць пошчак шпакоў. Ажывалі лясы, і яна басанож бегла па кручанай стром-

кай лесвіцы на самую вяршыню вежы. Стоячы там у бялюткай начной сарочцы, яна ўскідала рукі ўгару і радасна вітала ўвесь белы свет: і сонца, і неба, і лясы, і палі, і маленькі гарадок, які яшчэ спаў у гэты час.

Потым яна збягала па халодных каменных прыступках уніз, надзявала кароткую спаднічку, хустачку, фартух і пачынала сваю штодзённую працу. Яна падмятала падлогу ў пакоях, гатавала сняданак, мыла посуд і скрэбла патэльні й каструлі.

А рабіла яна ўсё гэта таму, што была сапраўдная

Прынцэса. З усяе дворні, якая павінна была прыслу-гоўваць сваёй гаспадыні, засталася адна толькі мамка, якая даглядала Прынцэсу ад самага яе нараджэння. Мамка была ўжо старая і слабая, і таму Прынцэса забараняла ёй працаваць і ўсю хатнюю працу рабіла сама. А мамка сядзела ў фатэлі ды шыла ці вышывала.

Прынцэса была самая сапраўдная — з малочна-белым тварам, блакітнымі, як нябёсы, вачыма, ільнянымі валасамі і сэрцам — з чыстага золата.

Звалі дзяўчынку Сабрынэта, а прабабкай у яе была Сабра, тая самая, што пабралася шлюбам са Святым Георгам пасля таго, як ён забіў цмока. Вы, напэўна, ужо зразумелі, што ўся краіна павінна была належаць Прынцэсе: і лясы, што цягнуліся аж да гор, і паплавы, якія шырыліся да самага мора, і прыгожыя палі, дзе раслі пшаніца, какорыца, авёс ды жыта, і аліўкавыя сады, і вінныя склепы, дый сам невялічкі горад з яго вежамі і высокім мурам, вострымі чырвонымі дахамі і рознакаляровымі шыбамі ў вокнах. Гарадок стаяў у даліне, што раскінулася паміж вірным морам і высокімі гарамі, на якіх зіхацелі белыя снежныя шапкі.

Сталася так, што бацька і маці ў Сабрынэты памерлі і, да таго часу, пакуль Прынцэса не падрасце, справамі каралеўства пакінулі займацца яе стрыечнага брата. Але кузэн паказаў сябе вельмі злосным і дрэнным Прынцам, ён захапіў усё каралеўства і прымусіў каралеўскіх падданых служыць толькі яму — словам, ён зрабіўся поўным гаспадаром у краіне. Маленькай Прынцэсе засталася толькі адна цмокатрывалая вежа, пабудаваная яшчэ ў

старыя часы яе прадзедам Святым Георгам, а з усёй дворні кузэн ёй пакінуў адну толькі мамку.

І вось аднойчы здарылася так, што Сабрынэта, адна ва ўсім каралеўстве, зрабілася сведкай нейкай дзіўнай і загадкавай з'явы.

Рана раніцай, калі добрыя гараджане бачылі самыя салодкія сны, яна як звычайна ўзбегла па каменных прыступках на вяршыню вежы і, як і кожны дзень, загледзелася на прыгожы краявід.

З вежы далёка было відаць паплавы, за імі — парослы папараццю роў з вадою, а ўздоўж рова — абсаджаную прыгожымі ружамі агароджу, за якой пачынаўся лес.

І раптам Сабрынэта ўбачыла, як ружовыя кусты затрэсліся, затрымцелі, і з іх выскачыла нешта вельмі яркае і бліскучае. Гэтае нешта бухнулася ў роў і, крыху пабоўтаўшыся ў вадзе, зноў схавалася за агароджай.

Дзіва доўжылася ўсяго адну хвіліну, але Прынцэса паспела ўсё добра разгледзець.

Яна падумала: «Божачкі, якая цікавая жывёла! І якога яна яркага колеру! Каб яна была трохкі большая ды каб я не ведала, што ў нашых краях даўно ўжо няма ніякіх жахлівых пачвараў, дык я напэўна вырашыла б, што гэта цмок».

А жывёлу сапраўды можна было б палічыць за цмока, каб яна не была такая маленькая, ці за яшчарку — каб яна не была такая вялікая. Ва ўсякім выпадку даўжынёю яна была прыкладна з лаву, якую звычайна ставяць каля каміна ці печы.

«Шкада, што яна так хутка схавалася ў лесе,— падумала Сабрынэта.— Мне ў маёй цмокатрывалай вежы, вядома, нічога не пагражае, але ж калі гэта ўсё-такі цмок, дык нават маленькі ён усё роўна можа каго-небудзь з'есці! А сёння якраз першае траўня, калі дзеці звычайна ходзяць у лес па кветкі».

Прынцэса крыху пачакала, але нічога болей не ўбачыўшы, пайшла займацца сваімі справамі. Яна чыстачыста ўсё прыбрала ў сваёй вежы, не пакінуўшы ні пылінкі нават у самым цёмным закуточку самага маленькага пакойчыка. Потым надзела белую, як малако, ядвабную сукенку з вышыванымі рознакаляровымі стакроткамі і зноў паднялася наверх.

Праз поплаў да лесу радасна і бесклапотна беглі дзеці — збіраць глог. Да Сабрынэты даляталі іх вясёлыя спевы і смех.

«Я ўсё-такі вельмі спадзяюся,— падумала Прынцэса,— што тая жывёліна была не цмок».

Дзеці ішлі па двое, па трое і гуртам. На фоне зялёнай травы іх чырвоныя, блакітныя, белыя і жоўтыя сукенкі і кашулі здаваліся асабліва яркімі.

«Нібыта зялёная ядвабная мантыя, якую вышылі кветкамі»,— падумала Прынцэса і ўсміхнулася.

Дзеці па двое і па трое, і цэлымі гуртамі пачалі знікаць у лесе, і неўзабаве мантыя поплава зноў засталася проста зялёнай.

— Ну вось, усю вышыўку папаролі,— уздыхнула Прынцэса.

У чыстым блакітным небе ярка ззяла сонейка;

кветкі, раскіданыя ў свежай зялёнай траве, разгортвалі свае прыгожыя пялёсткі. Быў першы дзень траўня.

Але раптам хмара захінула сонца, і цішыню працяў страшны крык, які ляцеў аднекуль здалёк. У тую ж хвіліну з лесу на лог шматкаляровым струменем хлынулі дзеці. Увесь поплаў залілі чырвона-жоўта-бела-блакітныя хвалі. Дзеці крычалі і вішчалі ад жаху. Але і ў гэтым страшэнным гармідары Прынцэсе ўдалося разабраць асобныя словы, якія лопаліся, як бурбалкі, пракнутыя вострай іголкай.

— Цмок, цмок, люты цмок! — крычалі дзеці. — Хутчэй! Адчыніце браму! Цмок! Ідзе цмок!

Адно за адным яны ўляцелі ў гарадскую браму, і Прынцэса пачула, як вароты ў іх за спінай з трэскам зачыніліся.

На поплаве нікога больш не засталася.

І ў гэты момант кусты ружаў на дальнім беразе рова затрэсліся, затрашчалі пад цяжарам нейкай вялізнай, палымянага колеру, жудаснай пачвары, якая кінулася ў роў, патаптала вакол усю папараць і зноў схавалася ў лясным гушчары.

Прынцэса спусцілася ўніз і расказала пра ўсё, што ўбачыла, сваёй мамцы. Тая адразу зачыніла вялікія дзверы ў вежу на ключ і схавала яго сабе ў кішэню.

— Няхай самі пра сябе клапацяцца, — сказала яна, калі Сабрынэта папрасілася ў горад дапамагчы напалоханым дзецям. — У мяне свая справа, мая даражэнькая. Я павінна цябе зберагчы, і я цябе зберагу. Няхай я старая, але ключ у замку павярнуць яшчэ здольная.

Сабрынэта зноў паднялася на вежу і горка заплакала, шкадуючы бедных дзетак. Яна добра ведала, што брама ў гарадскім муры не цмокатрывалая і што цмоку будзе зусім не цяжка прабрацца ў горад, калі толькі ў яго ўзнікне такое жаданне.

Тым часам дзеці, вярнуўшыся ў горад, адразу пабеглі да Прынца і расказалі яму, што па лесе ходзіць вялізны і люты цмок.

Прынц вельмі ўзрадаваўся, ён нават кінуў сцябаць пугай сваіх бедных сабак, што было ў яго ўлюбёнай забавай.

— Цудоўнае будзе паляванне,— сказаў ён і загадаў, каб да палявання зараз жа падрыхтавалі найлепшую зграю гіпапатамаў.

Тут трэба, відаць, сказаць, што ў Прынца была звычка паляваць на буйную жывёлу з гіпапатамамі. Увогуле жыхары каралеўства нічога супраць такой яго прыхамаці не мелі б, але кожны раз, калі Прынц выпраўляўся на шпацыр, верныя гіпапатамы ўсёй зграяй кідаліся за ім. Яны страшэнна раўлі і тапталі ўсіх, хто не паспяваў схавацца.

Кожны Прынцаў выезд наганяў вялікі сум на зяленшчыкаў, што гандлявалі на базарным пляцы, і на ганчароў, якія прыгожа раскладалі тавар уздоўж тратуараў. Гіпапатамавае шэсце заўсёды канчалася для іх поўнай галечай.

І вось Прынц выехаў з палаца. Гіпапатамы з грукатам пабеглі за ім, а людзі, ледзь пачуўшы гук яго нага рога і роў зграі, пабеглі хавацца па дамах.

Зграя гіпапатамаў праціснулася праз браму і наўзгалопа памкнула праз лог — паляваць на цмока.

Тым з вас, хто ніколі не бачыў палявання з гіпапатамамі, будзе, напэўна, цяжка ўявіць сабе гэтае незвычайнае відовішча. Бо, па-першае, гіпапатамы не брэшучь, як ганчакі, а рохкаюць, як свінні, ды яшчэ вельмі гучна і люта. А па-другое, яны ж, вядома, не бегаюць выключна па сцежках і не скачучь цераз агароджы, каб іх не папсаваць. Пасля сябе яны пакідаюць паламаны на трэскі плот, вытаптаныя палі і вельмі незадаволеных Прынцавым паляваннем фермераў.

Кожны гіпатам меў прыгожы срэбны аброжак, на якім былі выгравіраваныя імя гіпатама і адрас. Але, калі фермеры звярталіся па адрасе, а гэта значыць — прыходзілі ў палац, і пачыналі скардзіцца на гіпатамаў і распавядаць пра страчанае праз іх збожжа, Прынц адказваў: «А няма чаго пакідаць у мяне на дарозе непрыбраныя палі. Так вам і трэба!» — і ніколі нічога не плаціў.

Цяпер вам, паважаныя чытачы, будзе, відаць, лягчэй

зразумець, чаму знайшліся людзі, якія, убачыўшы, што Прынц выпраўляецца з гіпапатамамі на паляванне, ціхенька казалі: «А каб цябе самога цмок праглынуў!» Вядома, вельмі блага казаць так пра свайго гаспадара, але ж і гаспадар быў надта ўжо дрэнны.

Паляўнічыя доўга шукалі цмока ў палях і ў лясах, але не толькі што яго не знайшлі,— а нават паху яго не ўчулі. Цмок, відаць, трапіўся надта ўжо сарамлівы — не хацеў паказвацца.

І вось, калі Прынц ужо быў падумаў, што ніякага цмока няма, яго ўлюбёны стары гіпапатам падаў голас.

Прынц адразу затрубіў у рог і голасна крыкнуў: «Ату яго, ату!» Уся зграя з тупатам паляцела з узгорка да лесу. А там, у нізіне, на ускрайку лесу, раптам напраўду ўзнік самы сапраўдны цмок!

Ён быў велічынёю з карабель, увесь пыхаў жарам, як агонь у печы, ды яшчэ раз-пораз пляваўся агнём, паказваючы вострыя бліскучыя зубы.

— Паляванне пачалося! — радасна крыкнуў Прынц.

І паляванне сапраўды пачалося. Цмок, замест таго, каб спалохацца і кінуцца наўцёкі (як належала б выхаванай жывёле), адразу рынуўся на гіпапатамаў і...

Прынц, які сядзеў на слане і сам не надта спяшаўся на поле бою, з сорамам і расчараваннем убачыў, як той самы цмок, на якога яны ішлі паляваць, сам у адно імгненне праглынуў усю яго, найлепшую ў свеце, зграю. Цмок глытаў гіпапатамаў, як галодны сабака глытае кавалкі мяса. Горка было глядзець, як ад зграі, якая ўсяго некалькі хвілін назад весела рохкала пад

гукі паляўнічага рога, не засталася ніводнага гіпапатамяня. А цмок усё яшчэ зіркаў улева ды ўправа, цікакуючы, ці не прапусціў ён каго-небудзь.

Убачыўшы ўсё гэта, Прынц ціхенька саслізнуў са слана — з таго боку, які быў далей ад цмока,— і з усіх ног кінуўся ў лясны гушчар, спадзеючыся, што цмок не прадзярэцца скрозь тоўстыя пераплеценыя галіны густых кустоў. Стаўшы на карачкі, хоць, вядома, сапраўдныя прынцы так сябе ніколі не паводзяць, ён хуценька папоўз наперад і жвава схваўся ў дупле высокага дрэва.

У лесе панавалі цішыня і спакой. Цяжка было ўявіць, што недзе паблізу ходзіць люты цмок.

Мала-памалу Прынц супакоіўся. Ён папіў са сваёй срэбнай паляўнічай біклагі, выцягнуў ногі і, утульна ўладкаваўшыся, заснуў. Пры гэтым ён не толькі слязінкі не праліў, але й не ўздыхнуў нават па сваіх няшчасных гіпапатамах, якіх сам прыручыў, якія елі з ягоных рук і доўгія гады верна служылі яму, рызыкуючы на паляванні жыццём, толькі каб яго пазабавіць.

Але ж Прынц быў не сапраўдны: у яго былі жорсткія зблытаныя валасы, брудна-шэры твар і каменнае сэрца.

Ён спаў, гучна храпучы на ўвесь лес, а калі прачнуўся, ужо стаяла цёмная ноч. Прынц выпаўз з дупла і працёр вочы. Усё вакол было пакрытае непрагляднаю цемрай, і толькі недзе непадалёку свяціўся маленькі чырвоны агеньчык. Прынц вырашыў паглядзець, што там такое. Ён падышоў бліжэй і ўбачыў невялічкае

вогнішча. Побач сядзеў юнак з доўгімі залацістымі валасамі. Ён быў у лахманах, але твар у яго быў вельмі прыгожы і добры. Крыху воддаль Прынц заўважыў нейкіх дзіўных жывёл, якія, здаецца, спалі.

— Хто ты? — ганарыста спытаўся Прынц.

— Я Эльфін, свінапас,— адказаў юнак у лахманах.— А вы хто?

— Я — Прынц Абрыдак.

— Што ж гэта вы робіце ноччу ў лесе, так далёка ад свайго палаца? — здзівіўся Эльфін.

— Я тут паляваў непадалёку.

Свінапас зарагатаў:

— Дык тады гэта, значыць, я вас бачыў! Нічога сабе, добрае паляванне! Я за ім назіраў разам з маімі свінкамі. Гэта было вельмі цікава.

Усе жывёлы адразу засаплі ў сне і зарохкалі, і Прынц пазнаў свіней — у каго ж яшчэ могуць быць такія манеры?

— Каб было вядома тое, што ведаю я, вы маглі б уратаваць сваю зграю, — прамовіў юнак.

— Пра што ты гаворыш? — падазрона спытаўся Прынц.

— Як пра што? Вядома ж, пра цмока,— растлумачыў Эльфін.— Рэч у тым, што вы выйшлі паляваць не ў той час. На цмока трэба паляваць *уначы*.

— Вось ужо дзякуй,— прашаптаў Прынц і перасмыкнуў плячыма.— Паляваць удзень мне падабаецца неяк болей. Ну і дурань жа ты, свінапас!

— Што ж,— усміхнуўся Эльфін,— як сабе хочаце.

Але хутчэй за ўсё заўтра цмок сам будзе паляваць на вас. Вельмі будзе цікава паглядзець!

— А ты яшчэ і грубіян! — абурыўся Прынц.

— Ды які я грубіян? Проста шчыра кажу тое, што думаю, — адказаў Эльфін.

— Ну дык тады скажы мне, што ж такое ты ведаеш, што каб гэта было вядомае мне, дык я ўратаваў бы сваіх гіпапатамаў?

— Вы не надта добра ва-

лодаеце роднаю мовай, Прынц. Ну, ды няхай. Але што вы мне дасце, калі я скажу?

— Калі скажаш мне што? — хітра перапытаў Прынц.

— Тое, што вы хочаце ведаць.

— А я нічога не хачу ведаць,— адказаў Абрыдак.

— Дык вы нават дурнейшы, чым я думаў,— здзівіўся свінапас.— Няўжо вы не хочаце пакончыць з цмокам, пакуль ён не пакончыў з вамі?

— Увогуле гэта было б няблага,— прызнаўся Прынц.

— Я ніколі не вызначаўся цярплівацю, але цяпер у мяне ўжо зусім яе не засталася. Апошні раз пытаюся, што вы дасце мне за тое, што я скажу?

— Палову каралеўства і маю кузіну Прынцэсу за жонку,— хуценька адказаў Абрыдак.

— Добра,— пагадзіўся свінапас.— Тады слухайце: *цмок уначы робіцца маленькі!* Ён спіць пад карэннем гэтага дрэва, і звычайна я карыстаюся ім як запальнічкай, каб развесці агонь.

І праўда, калі Прынц прыгледзеўся, дык убачыў, што пад каранямі дрэва, ва ўтульным імшаным гняздзечку, спіць цмок. Даўжынёю ён быў усяго толькі з палец.

— І як мне яго можна забіць? — спытаў Прынц.

— Не ведаю, ці можна яго забіць проста так, але ж яго можна засунуць у вашу бiклажку, а потым занесці куды-небудзь.

Гэтая думка прыйшлася Прынцу даспадобы. Удвух яны, крыху апёкшы пальцы, сяк-так здолелі прымусіць цмока запаўзці ў срэбную бiклагу, без якой Прынц ні-

колі не выпраўляўся на паляванне. І Прынц шчыльна закруціў на ёй корак.

— Вось і цудоўна,— сказаў Эльфін,— а цяпер трэба занесці гэтую біклагу ў палац і запычатаць яе Саламонаваю пячаткай. Тады можна будзе не хвалявацца. Хадзем хутчэй, а заўтра зранку падзелім каралеўства, і тады ў мяне будуць грошы на прыгожую вопратку і падарункі. Мне хочацца хутчэй пазнаёміцца з Прынцэсай.

Адкуль добраму Эльфіну было ведаць, што Прынц Абрыдак ніколі не выконвае сваіх абяцанняў?!

— Што? Ты хочаш пайсці са мною? — закрычаў ён.— Ты што гэта выдумаў, свінапас? Гэтага лютага цмока знайшоў я, Прынц Абрыдак, і я, гаспадар гэтай краіны, захапіў яго ў палон. Я ўвогуле ні слова не казаў ні пра каралеўства, ні пра вяселле. А калі табе нешта такое падалося, дык я зараз жа адсяку табе галаву.

І Прынц выцягнуў меч.

— Добра,— паціснуў Эльфін плячыма,— мне так яшчэ й лепей.

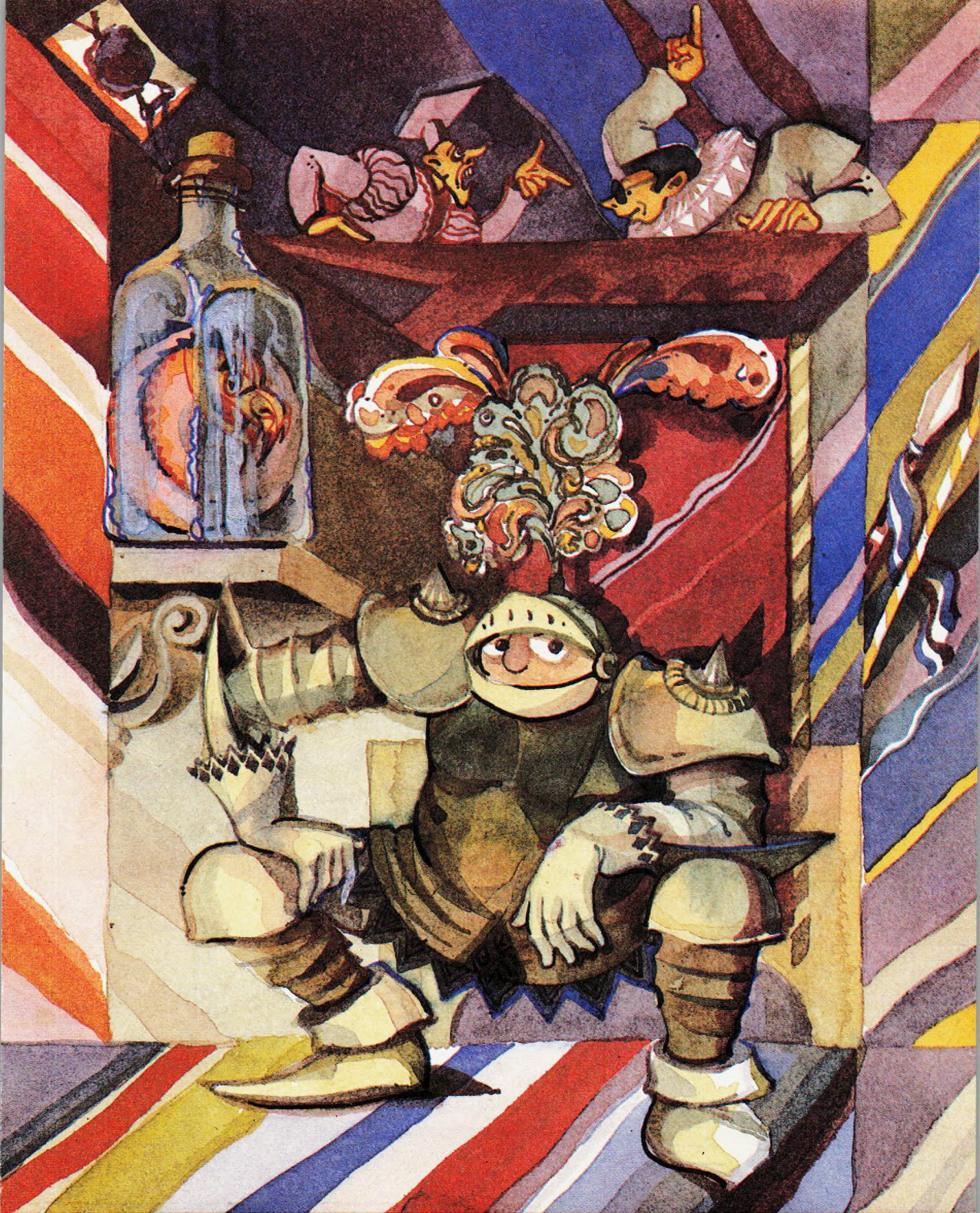
— Што гэта ты маеш на ўвазе? — закрычаў Прынц.

— Ды нічога. Толькі тое, што я нічым не звязаны і ў мяне застаюцца мае свінні, а ў вас — вашае цудоўнае каралеўства,— растлумачыў Эльфін і ў думках дадаў: «І цмок».

Прынц пайшоў, а Эльфін са сваімі чорнымі свіннямі, якіх было роўна семдзесят пяць, застаўся каля вогнішча.

Прынц вярнуўся ў палац пасярэдзіне ночы, але, нягледзячы на гэта, загадаў неадкладна склікаць Парла-

мент і ўрачыста абвясціў пра сваю перамогу над лютым цмокам. Міністры пачалі наўзахваткі хваліць смеласць і розум свайго гаспадара, хоць мала хто сапраўды паверыў яму. Але ніводзін Міністр не насмеліўся паказаць свайго недаверу, бо ўсім быў вядомы злосны і помслівы Прынцаў нораў.

Першы Міністр урачыста запячатаў біклагу з цмокам Саламонаваю пячаткай і сам занёс яе ў скарбніцу, у якой былі мядзяныя сцены таўшчынёю аж на два метры.

Біклагу асцярожна паклалі паміж мяхамі, поўнымі золата. І на ўсю ноч пакінулі ў скарбніцы малодшага пісара малодшага сакратара малодшага Лорда Скарбніка, каб той вартаваў біклагу.

Малодшы пісар ніколі ў жыцці цмокаў не сустракаў (хіба што ў дзіцячых казках), дый не надта ён верыў, што Прынц сапраўды захапіў цмока, бо Абрыдак ніколі не быў надта сумленны і мог прынесці проста пустую пляшку. І таму гэты сакратар нават парадаваўся такому, на першы погляд, страшнаму даручэнню і ў добрым гуморы застаўся ў скарбніцы. Яму аддалі ключ,— і калі горад зноўку заснуў, ён паклікаў да сябе ў скарбніцу некалькі сваіх сяброў, малодшых пісараў іншых лордаў. Яны пачалі весела гуляць у хованкі сярод мяхоў з золатам, потым у каменьчыкі, падкідваючы дыяменты, смарагды ды перлы, якія ляжалі ў вялізных куфрах з разной слановае косткі. Моладзь забаўлялася... А ў мядзянае скарбніцы рабілася неўпрыкмет усё гарачэй і гарачэй. І раптам самы малодшы пісар закрычаў:

— Глядзіце! Глядзіце на біклагу!!!

Запчатаная Саламонаваю пчаткай біклажка павялічылася ўтрая і аж пачырванела ад жару!

Паветра ў скарбніцы зусім распалілася, а біклага ўсё расла і расла. І тады пісары неяк усе адразу вырашылі, што пара, відаць, даваць цягу. І спатыкаючыся аб мяхі і куфры, кінуліся да выхаду.

Ледзь толькі апошні паспеў вылецець за вароты і навесіць замок, як біклага разляцелася на кавалкі, і на яе месцы ў скарбніцы ўзнік люты цмок. Кожную хвіліну ён павялічваўся ў некалькі разоў, пакуль не зрабіўся велічынёю ажно з цэлую гару.

Тады ён без разбору пачаў глытаць усе Прынцавы каштоўнасці — золата, дьяменты, рубіны, смарагды, перлы. Яму ўсё было аднолькава даспадобы. За час сняданку цмок знішчыў усё Прынцава багацце.

І калі а дзесятай гадзіне Прынц выправіўся на шпачыр, дык быў вельмі непрыемна ўражаны, убачыўшы цмока, які спрабаваў пралезці праз паламаную браму скарбніцы. Брыдка было глядзець, як з яго жудаснай пашчы па тоўстым пузе цячэ расплаўленае золата.

Прынц задаў дзёру. Яшчэ ніколі ў жыцці яму не даводзілася так бегчы. Але ж ён ратаваў жыццё, якое вельмі любіў. А бег ён да цмокатрывалай вежы, дзе жыла Сабрынэта.

Маленькая Прынцэса, убачыўшы Абрыдка, кінулася па сходах уніз, хуценька ўпусціла яго ў вежу і з трэскам зачыніла дзверы якраз перад гідкаю цмокавай пысай.

Цмок сеў пад дзвярыма і зарумзаў,— яму вельмі хацелася з'есці Прынца.

А Сабрынэта правяла Прынца ў найлепшы пакой у вежы, заслала стол найлепшым абрусам, а ён быў белы-белы і яго вышывала золатам яшчэ яе маці — і пачала частаваць яго. Сабрынэта прынесла свежы белы хлеб і белы вінаград, узбітыя вяршкі і шмат чаго іншага смачнага і добра прыгатаванага. Яна прыняла Абрэдка як магла ветліва, быццам гэта быў не злосны Прынц, які забраў сабе яе каралеўства, а нехта зусім іншы. Але дзіўнага тут нічога няма, бо Сабрынэта была сапраўдная Прынцэса і сэрца ў яе было з чыстага золата.

Калі ж Прынц наеўся ды напіўся, дык папрасіў Прынцэсу паказаць, як адчыняюцца і зачыняюцца ў вежы дзверы. Мамка спала і нічога не чула, і таму ніхто не мог забараніць Прынцэсе адкрыць такому злыдню гэтую таямніцу.

Прынцэса ўсё расказала.

— Трэба павярнуць ключ вась так, — тлумачыла

яна,— але дзверы тады яшчэ не адчыняцца. Але калі потым павярнуць ключ дзевяць разоў назад, дзверы адчыняцца.

Так і здарылася. А як толькі дзверы адчыніліся, Прынц выпхнуў гаспадыню з вежы (гэтак жа, як выпхнуў яе з каралеўства) і хуценька зачыніў дзверы ў яе за спінай. Адзіная ў каралеўстве цмокатрывалая вежа павінна была належаць толькі яму!

Прынцэса апынулася на вуліцы якраз побач з цмокам, які ўсё яшчэ румзаў. Але цмок не звярнуў на яе ўвагі, бо ніводзін цмок, нават самы люты, не можа дакранацца да бялюткіх Прынцэс, у якіх сэрца з чыстага золата (але гэтага не ведала нават старая мамка).

Прынцэса была выхаваная вельмі добра і ведала, што выходзіць у горад без капялюшыка і пальчатак, асабліва калі на табе такая чароўная ядвабная сукенка з вышыванымі стакроткамі, непрыстойна. Сапраўдная лэдзі не магла сабе гэтага дазволіць. І таму яна пайшла не да горада, а зусім у іншы бок, рушыўшы праз поплаў да лесу.

Сабрынэта яшчэ ніколі не выходзіла са сваёй вежы, бо мамка ёй гэтага не дазваляла, і калі яна ступіла на мяккую мурожыстую траву, яна адчула проста райскую асалоду. Але доўга захапляцца часу ў яе не было, і яна хутчэй пабегла хавацца ў лясны гушчар, бо не ведала, што ў яе залатое сэрца, і таму, вядома, як самая звычайная дзяўчынка, вельмі спалохалася цмока.

У лесе, у невялічкім логу, яна натрапіла на Эльфіна і на семдзсят пяць ягоных прыгожых чорных свінак.

Эльфін іграў на флейце, а свінкі кружылі і танчылі на задніх нагах.

— Калі ласка,— сказала Прынцэса,— паклапаціцеся пра мяне, мне вельмі страшна.

— Добра,— адказаў Эльфін і абняў яе.— Вось. Цяпер вам няма чаго баяцца. А хто пасмеў вас так напалохаць?

— Цмок,— ледзь чутна шапнула яна.

— Ага, дык ён такі вылез са срэбнай біклагі! — сказаў Эльфін.— Спадзяюся, ён з'еў гэтага брыдзюка — Прынца.

— Не, Прынцу цяпер нічога не пагражае,— цяжка ўздыхнула Прынцэса. — А чаму вы так яго называеце?

Тады Эльфін расказаў ёй пра сустрэчу з Прынцам і пра тое, як Прынц злосна падмануў яго.

— Ён абяцаў мне палову каралеўства і сваю кузіну ў жонкі!

— Божа мой! Які сорам! — абурана крыкнула Прынцэса і паспрабавала вызваліцца з ягоных абдымкаў.— Як ён пасмеў!

— Што здарылася? — спытаў Эльфін і абняў яе яшчэ мацней.— Яму сапраўды павінна было б быць сорамна, прынамсі, мне так здавалася. Але цяпер, цяпер няхай яму застаецца ўсё яго каралеўства, абы мне засталася тое, што мне даражэй за ўсё на свеце!

— Вы гэта пра што? — спытала Прынцэса.

— Пра *што*? Не пра *што*, а пра *каго*! Пра цябе, пра каго ж яшчэ?! Бо ты — мая прыгажуня, маё яснае сонейка! — усхвалявана пачаў тлумачыць Эльфін.— А

што да Прынцэсы, ягонаі кузіны, — дык ты ўжо мне, мілая, прабач, але ж я тады сапраўднай Прынцэсы, адзінай у свеце Прынцэсы, *маёй* Прынцэсы яшчэ не бачыў!

— Ты гэта пра мяне кажаш? — здзівілася Сабрынэта.

— А што, ты тут бачыш каго-небудзь іншага?

— Але ўсяго пяць хвілін таму ты пра мяне нічога не ведаў.

— Пяць хвілін таму я быў звычайны свінапас, а цяпер, калі ты побач, я адчуваю сябе сапраўдным Прынцам! Хоць са свіннямі я не разлучуся да канца маіх дзён.

— Але ж ты нават не папытаў у мяне!

— Дык гэта ж *ты* папрасіла мяне паклапаціцца пра цябе? Менавіта гэтым я і збіраюся цяпер займацца ўсё жыццё.

Вырашыўшы гэтае пытанне, яны пачалі абмяркоўваць сур'ёзныя і складаныя справы — цмока і Прынца.

Эльфін не ведаў, што побач з ім сапраўдная Прынцэса, але адчуваў, што сэрца ў яго каханай з чыстага золата (пра што ён не аднойчы сказаў Сабрынэце).

— Уся памылка ў тым, што біклага ў яго не цмокатрывала, — разважаў Эльфін, — цяпер я гэта разумею.

— І толькі ў гэтым уся справа?! — узрадавалася Прынцэса. — Дык тады ўсё цудоўна. Я зараз пайду і прынясу якую-небудзь бутэльку — у маёй вежы ўсё цмокатрывалае. Мы абавязкова павінны адолець цмока і выратаваць дзетак.

Сабрынэта рушыла па цмокатрывалую бутэльку, але Эльфіну пайсці з сабой не дазволіла.

— Калі ўсё, што ты кажаш — праўда, — сказала

яна,— і калі ты ўпэўнены, што ў мяне залатое сэрца, дык цмок не кране мяне. А тут нехта павінен застацца, бо нельга пакідаць свінак адных.

Эльфін быў цалкам упэўнены, што сэрца ў яе залатое, і таму ўрэшце пагадзіўся адпусціць Прынцэсу адну.

Падышоўшы да вежы, Сабрынэта са здзіўленнем убачыла, што вялікія дзверы ў вежу адчыненыя.

А здарылася вось што: некалькі доўгіх гадзін цмок цярпліва сядзеў ля вежы і чакаў Прынца. А як толькі той адчыніў дзверы, каб на хвілінку выбегчы і ўкінуць у паштовую скрынку ліст да свайго Першага Міністра (у якім паведамляў, дзе ён цяпер знаходзіцца, і загадваў тэрмінова выслаць на барацьбу з цмокам каралеўскую пажарную брыгаду),— як толькі ён гэта зрабіў, цмок хуценька праглынуў яго і, не марудзячы болей, пасунуўся да лесу, бо наставаў час рабіцца маленькім і класціся спаць.

Сабрынэта спакойна ўвайшла да сябе, пацалавала мамку, прыгатавала ёй кубачак смачнай гарбаты і распавяла пра ўсё, што здарылася, ды сказала, што сэрца ў яе, як высветлілася,— з чыстага золата і таму цмок не можа зрабіць ёй нічога дрэннага. Тады, зразумеўшы, што ніякая небяспека Прынцэсе не пагражае, мамка дазволіла ёй вярнуцца ў лес.

А Сабрынэта ўзяла цмокатрывалую бутэльку з напаліраванага да бляску мосенжу і шпарка пабегла да Эльфіна, які пачаў быў ужо хвалявацца.

— Я ўжо баяўся, што ты ніколі не вернешся,— скажаў ён,— здаецца, я пракачаў цябе цэлых сто год.

Прынцэса прысела побач з Эльфінам на траву, і так, трымаючы адно аднаго за рукі, яны моўчкі прасядзелі разам з чорнымі свінкамі, пакуль не сцямнела. Калі ж зрабілася зусім цёмна, яны ўбачылі цмока, які шпарка поўз да дрэва, і за ім на мху заставаўся гарэлы след. Цмок хутка памяншаўся і зрабіўся нарэшце даўжынёю з палец. Тады ён залез пад карань і, утульна скруціўшыся, падрыхтаваўся да сну.

— Пара,— сказаў Эльфін.

Сабрынэта ўзяла бутэльку, а Эльфін пачаў падштурхваць цмока галінкамі і прымусіў яго запаўзці ўсярэдзіну.

Але ў іх не было чым бутэльку закаркаваць!!!

— Ну, нічога,— вырашыў Эльфін,— замест корка я ўсуну свой палец!

— Не, дазволь лепей мне,— папрасіла Прынцэса, але адразу зразумела, што Эльфін ёй гэтага не можа дазволіць.

Хлопец асцярожна засунуў палец у рыльца бутэлькі. Прынцэса закрычала:

— Хутчэй! Трэба бегчы да мора!

Эльфін моцна схапіў бутэльку з цмокам, і яны пабеглі. А за імі доўгаю чорнаю чарадой трушком беглі свінні.

Бутэлька пачала награватца, бо цмок што было моцы пачаў плявацца агнём. Яна рабілася ўсё гарачэйшая і гарачэйшая, пакуль не распалілася аж да чырвані. Але Эльфін ні на хвіліну не выпускаў яе з рук. І вось нарэшце яны ўзбеглі на скалу і ўбачылі ўнізе блакітнае

мора. А гэтае мора было славутае сваім вірам, які мог зацягнуць і патапіць нават самы вялікі карабель.

Эльфін размахнуўся і шпурнуў бутэльку далёка-далёка. Яна ўзляцела ажно да зор, а потым трапіла ў самую сярэдзіну віру.

— Мы выратавалі краіну,— урачыста сказала Прынцэса.— Ты ўратаваў маленькіх дзетак. Дай мне сваю руку.

— Не магу,— сумна адказаў Эльфін.— Мілая мая, я ўжо ніколі не змагу ўзяць цябе за ручку, бо мае рукі згарэлі.

І праўда, замест рук у яго засталіся толькі чорныя вугалі. Прынцэса ў слязах пачала цалаваць абвугленыя Эльфінавы рукі, а потым разадрала сваю чароўную белую сукенку і дбайна іх перавязала.

Неўзабаве яны вярнуліся дадому і расказалі

пра ўсё Прынцэсінай мамцы. А свінні тым часам ся-
дзелі вакол вежы і цярпліва чакалі.

— Ва ўсім свеце не знайсці чалавека, смялейшага
за Эльфіна,— сказала Прынцэса.— Сваёю адвагаю ён
уратаваў нашу краіну і маленькіх дзетак. Але бедныя,
бедныя яго рукі!

У гэтую хвіліну дзверы адчыніліся, і ў пакой увай-
шла самая старая свіння. Яна падышла да Эльфіна і,
пяшчотна рохкаючы, пацерлася аб яго бокам.

— Вы толькі паглядзіце! — сказала мамка і абцер-
ла слязу.— Жывёліна, а разумее, усё разумее!

Сабрынэта пачухала свінцы за вухам, бо ў Эльфіна
цяпер рук не было.

— Адзіны сродак ад цмокавых апёкаў,— зноў сказала
мамка,— гэта свіны тлушч. І адданая істота ведае гэта.

— Ні за што ў свеце! — крыкнуў Эльфін і паспра-
баваў палашчыць свінку абпаленым локцем.

— Няўжо нічога іншага нельга прыдумаць? — спы-
тала Прынцэса.

Але тут яшчэ адна, чорная, як вугаль, свінка ўвай-
шла ў пакой. Потым яны пачалі ўваходзіць адна за ад-
ной, і неўзабаве ўвесь пакой быў запоўнены круглымі
чорнымі свіннямі. Яны ласкава рохкалі, і кожная спра-
бавала падлезці да Эльфіна.

— Ну... Увогуле ёсць яшчэ адзін сродак,— адказала
мамка.— Мілыя, адданыя жывёлы! Яны ўсе гатовыя па-
мерці, каб уратаваць Эльфіна.

— Які сродак, які? — з хваляваннем перапытала
Прынцэса.

— Калі ў каго-небудзь цмокавы апёк, — задуменным голасам пачала мамка, — і пэўная колькасць асобаў гатовая памерці, каб уратаваць яго, дык кожнай з гэтых асоб дастаткова пацалаваць яго ў абпаленае месца і ад усяе душы пажадаць, каб раны загаіліся.

— Колькі, скажы, колькі павінна быць такіх асобаў?!
— закрычала Прынцэса.

— Семдзсят сем.

— Свінак семдзсят пяць, а я семдзсят шостая! — узрадавана лічыла Прынцэса.

— Павінна быць роўна семдзсят сем, а я ну ніяк не магу дзеля яго памерці. Так што нічога не зробіш, — сумна сказала мамка, — не будзе ў яго рук.

— Я ведаў пра гэты сродак, — усхвалявана сказаў Эльфін. — Але я не думаў, што мае дарагія свінні і ты, мая каханая, так мяне любіце! Ёсць, праўда, яшчэ трэці сродак, але лепш я памру, чым ажанюся з кім-небудзь апроч цябе, мая мілая!

— А з кім табе трэба ажаніцца, каб загаіць цмокавыя апёкі? — спытала Сабрынэта.

— З сапраўднай Прынцэсай. Менавіта так Святы Георг уратаваў жыццё пасля бойкі з цмокам.

— Глядзі ты! — здзівілася мамка. — Я ўжо такая старая, але нават і чуць не чула пра гэта.

А Сабрынэта кінулася да Эльфіна і моцна абняла яго.

— Тады ўсё цудоўна, мой мілы, смелы, адзіны ў свеце Эльфін, — пяшчотна сказала яна, — таму што я якраз і ёсць самая сапраўдная Прынцэса, а ты будзеш мой Прынц. Збірайся хутчэй, мамулька, гэты раз мож-

на вийсці й без капелюша. Мы зараз пойдзем і адразу пажэнімся.

І яны пайшлі, а ўрачыстыя чорныя свінні чынна, выставіўшыся парамі, рушылі за імі.

Як толькі Эльфіна і Сабрынэту абвясцілі мужам і жонкай, рукі ў Эльфіна загаіліся, і на іх не засталася нават следу ад цмокавых апёкаў.

Людзі, якім Прынц Абрыдак і ягонья гіпапатамы вельмі надакучылі, адразу абралі Сабрынэту і яе мужа паўнамоцнымі гаспадарамі краіны.

Наступнаю раніцай Прынц з Прынцэсаю выправіліся на шпацыр. Яны хацелі паглядзець, ці не прыбіла цмока да берага. Але лютага цмока яны нідзе не знайшлі і толькі ўбачылі, як над вірам узнімаецца вялікі стаўбур пары. Рыбакі казалі, што вада на некалькі кіламетраў вакол зрабілася такая гарачая, што з ёю можна галіцца.

Вада ў тых мясцінах засталася гарачая і да нашых часоў: вось які люты быў гэты цмок — нават цэлага мора не хапіла, каб астудзіць яго. Але з вірам цмок справіцца не можа — толькі круціцца ваўчком недзе ў самай глыбіні мора і, сам таго не жадаючы, робіць карысную справу: грэе рыбакам ваду для галення.

А Прынц з Прынцэсаю кіруюць сваёю краінай добра і мудра. Прынцэсіна мамка жыве разам з імі, ёй нічога не дазваляюць рабіць — хіба што вышыць Прынцэсе сукенку золатам, на што мамка вялікая майстрыха.

Гіпапатамаў Прынц не трымае, і ўжо аднаго гэтага дастаткова, каб падданья яго вельмі любілі.

Семдзсят пяць адданых свінак
жывуць у мармуровым свінарніку,
усе ў асобных пакойчыках, і на
дзвярах у іх выгравіраваныя мя-
нушкі, і вісяць медзяныя званочкі.
Два разы на дзень свінкі прымаюць
ванну: іх мыюць мяккімі губкамі,
прывезенымі з далёкіх краін, і мы-
лам, якое пахне браткамі. Ніхто не
злуецца, калі яны выходзяць з
Прынцам на шпацыр, бо свінкі па-
водзяць сабе як сапраўдныя лэдзі,
ходзяць толькі па тратуары і ніколі
не збочваюць на траву.

Прынцэса ў самым пер-
шым сваім загадзе пад
страхам смерці забараніла
ўжываць слова «свініна» і
загадала нават выкрасліць
гэтае слова з усіх
слоўнікаў!

К. ГРЭХЭМ

ЛАГОДНЫ ЩМОК

В

ельмі-вельмі даўно — шэсцьсот, а можа, і семсот год назад — у маленькім дамочку, што стаяў каля самых гор, жыў пастух з жонкай ды сынам. Амаль усе дні (а часам і ночы) пастух праводзіў высока ў гарах, і за сяброў яму там былі толькі сонца, зоркі, бараны ды авечкі. А людзі жылі з другога боку даліны ў вялікай шумнае вёсцы.

Маленькі пастухоў сыночк амаль увесь вольны час бавіў, уткнуўшы нос у тоўстыя кнігі, якія яму з радасцю давалі чытаць і тамтэйшы святар, і тамтэйшая шляхта, бо хлопчык быў ветлівы, мілы і таму вельмі ўсім падабаўся. Бацькі таксама моцна любілі свайго сыночка і ганарыліся ім, хоць нічога такога ніколі пры ім не казалі. Яны заўсёды дазвалялі хлопцу займацца сваімі справамі і ставіліся да яго як да роўнага. Бацькі

разумелі, што кніжныя веды часам вельмі добра прыдаюцца ў жыцці.

Больш за ўсё хлопчыку падабаліся кнігі па прыродазнаўству і казкі. Ён чытаў іх усе запар, адну за адной, нібыта складаючы сэндвіч (і нам яго метода падаецца даволі-такі слушнай).

Іх сям'я жыла ў ладзе ды згодзе, але аднойчы здарылася вось што...

Адным вечарам пастух, які апошнім часам быў чамусьці нейкі знерваваны і заклапочаны, увайшоў у хату ўвесь спалатнелы, рукі ў яго дрыжалі ад жаху.

Жонка і сын сядзелі за сталом: жонка нешта цыравала, а сын з захапленнем чытаў пра прыгоды Волата, у якога не было сэрца.

Пастух узрушана прамовіў:

— Усё, Марыя, хопіць з мяне. Я болей не магу хадзіць у горы, і ніхто мяне не прымусіць гэта рабіць.

— Ну што ты, супакойся,— сказала жонка (а гэта была вельмі разумная й разважлівая жанчына),— сядай хутчэй да стала ды павячэрай. А потым пра ўсё нам раскажаш, і мы разам вырашым, што рабіць.

— Гэта пачалося некалькі дзён назад,— пачаў свой расказ пастух.— Ведаеце тую пячору на левым схіле? Я чамусьці заўсёды яе недалюбліваў. Дый авечкам яна ніколі не падабалася, а вы самі ведаеце, што калі ўжо авечкі што-небудзь не ўпадабаюць — нічога добрага чакаць не даводзіцца. Дык вось, апошнім часам з тае пячоры чуліся нейкія цяжкія ўздыхі, сапенне і дзіўны храп. Так, так, сапраўдны храп, які ішоў аднекуль зда-

лёк і знізу. Вядома, я часам і сам магу задаць храпака, але ж гэта было зусім не тое, разумеце?

— Я разумею,— ціха прамовіў хлопчык.

— Безумоўна, я быў напалоханы, але мне не надта хацелася адтуль сыходзіць. Вельмі ўжо добрая там расце трава! І вось сёння, якраз перад тым як вяртацца дадому, я падышоў трохкі бліжэй. І там, побач з пячорай... О, Божа! Я ўбачыў яго гэтак жа ясна, як бачу цяпер вас!

— Убачыў *каго*? — запыталася жонка. Яна й сама пачала ўжо нервавацца.

— Дык я ж кажу: *яго*! — адказаў пастух.— Ён напалову высунуўся з пячоры і дыхаў свежым начным паветрам. У яго быў такі рамантычны выгляд... А велічынёй ён з нашую хату і ўвесь пакрыты буйною бліскучай лускай, цёмна-блакітнай на спіне і бледна-зялёнаю на жываце. А калі ён выдыхае паветра, дык з носа ў яго вылятаюць іскрыні. Ён паклаў галаву на пярэднія лапы і ціха мармытаў, нібыта пра нешта сам з сабою разважаючы. Нічога дрэннага, праўда, сказаць пра яго не магу — паводзіў ён сябе вельмі прыстойна. І выгляд у яго міралюбівы. Гэта я мушу прызнаць. Але ж калі паглядзець з іншага боку?! Уся гэтая луска, пазуры! Ды яшчэ й хвост, напэўна! Хоць ззаду я, праўда, яго не бачыў. Але, далібог, мне дагэтуль яшчэ цяжка ўявіць, што мне гэта не прыснілася. Не, я ніколі да гэтага не прывычаюся і ніколі ўжо не прымушу сябе зноў хадзіць у горы.

Хлопчык, які, здавалася, увесь гэты час засяроджана чытаў і не надта прыслухоўваўся да размовы, згар-

нуў тоўстую кнігу, пазяхнуў і, пачухаўшы патыліцу, сонным голасам прамовіў:

— Тата! Ну чаго ты так узнерваваўся?! Супакойся. Гэта ж усяго толькі цмок.

— Усяго толькі цмок?! — раз'юшыўся бацька.— Начытаўся рознай дрэні! Я табе пакажу «цмок»! Што ты ўвогуле разумееш у цмоках?!

— Але, гэта ўсяго толькі цмок,— паўтарыў хлопчык.— Паслухай, тата, мы ж з табой знаемся ў розных рэчах: ты ўсё ведаеш пра надвор'е, пра баранчыкаў ды пра горы. Ну, а я — я сёе-тое ведаю пра цмокаў. Прыгадай, я заўсёды казаў, што тая пячора — цмокава. Я быў упэўнены, што некалі яна належала цмоку, дык чаму б ёй не належаць цмоку цяпер? Пагадзіся, тата, нічога дзіўнага няма, што ў цмокавай пячоры нарэшце з'явіўся цмок. Я болей здзівіўся б, каб цмока там не было. А цяпер супакойся, пакінь гэтую справу мне і не турбуйся болей.

Я паспрабую схадзіць да пячоры заўтра зранку ці схаджу ўвечары, бо зранку, відаць, буду заняты. Спакойна пагутару з цмокам, і ты ўпэўнішся, што ўсё добра і няма чаго хвалявацца.

Але ты павінен паабяцаць, што не пойдзеш да пячоры адзін. Бо ты зусім не разумееш цмокаў і выпадкова можаш яго пакрыўдзіць. А цмокі вельмі ўразлівыя і чулівыя істоты.

— Наш сын мае рацыю,— разважным голасам сказала маці.— Ён шмат чытае і сапраўды ўсё ведае пра цмокаў і розных іншых жывёл, якія сустракаюцца ў кнігах. Дый, шчыра кажучы, мне самой шкада бедную

істоту: ляжыць там, высока ў гарах, зусім адзін, без гарачай вячэры, ды і нават словам перамовіцца няма з кім. Можа, мы маглі б што-небудзь зрабіць для яго. Ну, а калі раптам гэты цмок не зусім прыстойны, дык наш сын адразу гэта высветліць. Ты ж ведаеш, бацька, што сын у нас вельмі ветлівы, і звычайна ўсе любяць пагутарыць з ім.

Наступным вечарам, папіўшы гарбаты, хлопчык выправіўся ў горы. Ён ішоў па ледзь прыкметнай сцяжынцы, якую ведалі толькі яны з бацькам.

Побач з пячорай, на мяккай зялёнай траве, ляніва выцягнуўшыся ва ўсю сваю немалую даўжыню, ляжаў цмок.

Перад ягонымі вачыма распасціраўся цудоўны краявід: улева і ўправа хвалямі дыбіліся голыя горныя вяршыні, унізе, у даліне, можна было разгледзець белыя ніткі дарог, якія цягнуліся праз сады і прыгожыя палі, а на даляглядзе віднеліся шэрыя абрысы старых гарадоў. Вецер нёс прахалоду і гуляў з маладой траўкай. У аксамітных цёмна-блакітных нябёсах ужо выглянуў срэбны рог маладзіка.

Не дзіва, што цмок быў у паэтычным настроі. Выглядаў ён вельмі задаволеным, а калі хлопчык падышоў бліжэй, дык са здзіўленнем пачуў, што цмок ціхенька нешта вуркоча.

«Ну, сапраўды, што жывем, то вучымся,— падумаў хлопчык.— Ніводная кніга не кажа, што цмокі вуркочуць».

— Прывітанне, цмок,— ціха сказаў хлопчык, падыходзячы зусім блізка.

Пачуўшы яго хаду, цмок зрабіў быў ветлівую спро-

бу падняцца, але, убачыўшы, што яго турбуе ўсяго толькі хлопчык, сурова насупіў бровы.

— Толькі паспрабуй мяне ўдарыць, — закрычаў цмок, — ці кінуць каменем, ці абліць вадой, ці яшчэ што-небудзь! Не смей гэтага рабіць, а то я...

— Ды не збіраюся я цябе чапаць, не бойся, — стомлена сказаў хлопчык і апусціўся на траву побач з жы-вёлай. — І, калі ласка, не кажы мне «не смей» — я ўвесь час толькі «не смей» і чую. А гэта так надакучвае, разумееш? Я проста зайшоў, каб даведацца, як твае справы. Можа, табе трэба што, ну й гэтак далей. Але калі я перашкаджаю, дык магу хуценька прыбрацца адсюль. У мяне шмат сяброў, і ніводзін не скажа, што я маю звычку каму-небудзь навязвацца.

— Ну, прабач, не крыўдуй на мяне, — хуценька перапрасіў цмок. — Мне будзе прыемна пагутарыць з табою. Калі ласка, не спяшайся сыходзіць. Я, ведаеш, удзень увесь час заняты, ніводнай вольнай хвілінкі няма, даражэнькі ты мой, ніводнай вольнай хвілінкі! Але ўвечары... Дый, паміж намі кажучы, увогуле бывае крыху сумнавата.

Хлопчык сарваў сцяблінку, пажаваў яе.

— Ты тут надоўга? — спытаў ён у цмока.

— Нават не ведаю, што адказаць. Пэўна яшчэ не вырашыў, — сказаў цмок. — Я ж тут зусім нядаўна, трэба добра агледзецца, памеркаваць, а тады ўжо вырашаць. Сам разумееш, што ўсталявацца надоўга — вельмі складаная і сур'ёзная справа. Але мясціны тут неблагія. І апроч таго павінен табе прызнацца (хоць ты пра мяне, напэўна, ніколі б так не падумаў, але ўжо што ёсць,

то ёсць), — я страшны гультай.

— Ты мяне здзіўляеш, — ветліва заўважыў хлопчык.

— Так, так, гэта сумная праўда, — пацвердзіў цмок, уладкоўваючыся яшчэ ўтульней. Ён быў страшна задаволены, што нарэшце ёсць з кім паразмаўляць. — Я нават думаю, што трапіў сюды менавіта таму, што я гультай. Разумееш, усе астатнія былі такія жвавья, такія дзейныя, яны вельмі сур'ёзна і адказна ставіліся да сваёй справы: увесь час буянілі ці ладзілі шалёныя бойкі, кідаліся ачышчаць пяскі ў пустэльні ці ўціхамірвалі марскія хвалі, а то палявалі на рыцараў ці выкрадалі прынцэс — чаго толькі яны не выдумлялі! Ну, а што да мяне, дык я заўсёды любіў есці строга па раскладзе — рэжым, ведаеш, вельмі істотная рэч, а тым болей для цмокаў. Пад'еўшы, я абапіраўся спінаю аб якую-небудзь утульную скалу і

драмаў, а прачнуўшыся, разважаў пра нашае жыццё, якое цячэ, цячэ як рака... Таму, калі ўсё гэта здарылася, я нічога не паспеў зрабіць.

— Калі здарылася *што*, ты не мог бы мне растлумачыць? — папытаўся хлопчык.

— А вось гэтага я якраз дакладна не ведаю. Было такое ўражанне, быццам Зямля глыбока ўздыхнула, а тады чыхнула так моцна, што недзе ўсярэдзіне выпала донца. Карацей кажучы, памятаю толькі нейкі моцны штуршок, жудасны шум, — і ўсё пачало валіцца ў пекла — поўны хаос. Я адразу самлеў, а калі апрытомнеў, дык быў глыбока пад зямлёй, заціснуты з усіх бакоў. Але ж ліха без дабра не бывае. Дзякуй Богу, патрэбаў асаблівых у мяне няма, і я нават парадаваўся, што нарэшце застаўся адзін у цішыні ды спакоі. Ніхто не чапляўся да мяне з прапановамі злётаць разам па якую прынцэсу ці прагуляцца за сотню міль, каб паплаваць у моры.

Мне было аб чым паразважаць там, у глыбіні, — мозг працаваў як ніколі, можаш паверыць. Але час ішоў, вакол зусім нічога не мянялася, і я патроху пачаў думаць, што было б цікава выбрацца наверх ды паглядзець, як там усе пажываюць. Я пачаў рыць зямлю і рыў яе, рыў, пакуль вось не выбраўся праз гэтую во пяхору.

Мне падабаецца тут. Надта ўжо краявід прыгожы. Дый людзі, з першага погляду, неблагія (блізка я, праўда, з імі яшчэ не знаёмы). Хутчэй за ўсё я, відаць, тут і асяду, — скончыў цмок свой расказ.

— А пра што ты думаў увесь час, пакуль сядзеў пад зямлёй? — папытаўся хлопчык. — Мне гэта вельмі цікава.

Цмок крыху пачырванеў і пачаў уважліва разглядаць зорнае неба. Потым сарамліва прамовіў:

— Скажы, а ты ніколі — ну так, дзеля забавы — не спрабаваў пісаць вершы?

Хлопчык усміхнуўся:

— Ну, безумоўна, я пісаў вершы, і сякія-такія, на мой погляд, былі вельмі неблагія, але ведаеш, ніхто з маіх паэзіяй асабліва не цікавіцца. Маці заўсёды ўважліва слухае, калі я чытаю свае вершы, дый бацька таксама, але яны неяк... Ну, не зусім...

— Як я цябе разумею! — радасна крыкнуў цмок.— Вось тое самае і са мной! Яны слухаюць, слухаюць, але каб цалкам, дык усё роўна цябе не разумеюць, што ты тут зробіш?! Але ж ты — ты іншы, я тваю адукаванасць і выхаванне адчуў адразу, як мы пазнаёмліся. І я вельмі хацеў бы пачуць тваё меркаванне наконт сякіх-такіх невялічкіх твораў, якія самі прыйшлі мне ў галаву, калі я сядзеў унізе. Цудоўна, што мы з табой пазнаёмліся, мне гэта так прыемна! Спадзяюся, што і іншыя суседзі такія ж мілыя і выхаваныя, як ты. Учора я тут бачыў аднаго вельмі прыстойнага джэнтльмена, але ён, відаць, пасаромеўся мяне патурбаваць.

— Гэта быў мой бацька,— растлумачыў хлопчык,— ён сапраўды добры. Калі хочаш, я калі-небудзь вас пазнаёмлю.

— Можа, вы з бацькам заўтра павячэраеце са мной? — парадаваўся цмок.— Вядома, калі вы нічым не занятыя,— дадаў ён ветліва.

— Дзякуй за запрашэнне,— усміхнуўся хлопчык.—

Але, ведаеш, мы з бацькам ніколі не ходзім у госці без маці, а я, шчыра кажучы, не ведаю, як яна паставіцца да цябе. Што ні кажы, а ты ўсё ж сапраўдны цмок. І калі ты кажаш, што збіраешся тут асесці ды цікавішся суседзямі, дык баюся, ты не зусім уяўляеш сваё становішча. Ты ж вораг роду чалавечага!

— Нічога падобнага! Ды ў мяне ва ўсім свеце ніводнага ворага не знойдзеш! Па-першае, у такіх гультаёў, як я, ворагаў проста не бывае. А па-другое, хоць я й чытаю свае вершы другім, дык і сам іхнія вершы заўсёды гатовы паслухаць! Чаго яшчэ ад мяне можна патрабаваць?

— О, Божа! — уздыхнуў хлопчык.— Ну зрабі ты намаганне, паспрабуй зразумець: як толькі людзі даведаюцца, што ты тут, яны адразу прыйдуць да гэтай пячоры, да зубоў узброеныя мячамі, дзідамі ды лукамі. Яны палічаць, што ты мусіш быць знішчаны. Бо ты для іх — кара Божая, брыдкі яшчар, агідны монстр, жаклівая пачвара!

— Ва ўсім гэтым аніводнага слова праўды,— урачыста прамовіў цмок, пакруціўшы галавой.— Мая асоба вытрымае самую пільную праверку. Але слухай, калі ты прыйшоў, я тут якраз складаў адзін невялічкі санет і быў бы ўдзячны, каб ты яго ацаніў.

— Калі не хочаш размаўляць сур'ёзна,— разлаваўся хлопчык, устаючы,— дык я лепей пайду. Слухаць санеты ў мяне часу няма — мяне чакае маці. Я зайду да цябе заўтра, а ты пакуль паспрабуй зразумець, што ты — жаклівы монстр, а то вокам міргнуць

не паспееш, як з цябе скуру злупяць! Да пабачэння!

Вярнуўшыся дадому, хлопчык супакоіў бацькоў, расказаўшы пра лагодны нораў свайго новага сябра. І бацькі, якія давяралі меркаванням сына, адразу перасталі хвалявацца.

А праз пэўны час хлопчык пазнаёміў з цмокам свайго бацьку. Цмок і пастух нагаварылі адзін аднаму шмат прыемных словаў і рассталіся цалкам задаволеныя сустрэчай.

Але пастухова жонка так і не здолела заплюшчыць вочы на той сумны факт, што цмок ёсць цмок і што ў вёсцы яго ніхто ў сябе не прымае. Яна не пажадала быць прадстаўленай цмоку фармальна, але гатовая была дапамагчы яму па гаспадарцы: прывесці ў парадак пячору, зацыраваць што-небудзь ці прыгатаваць якую смачную страву (а яна была ўпэўнена, што як любы джэнтльмен, які захапляецца паэзіяй, цмок нярэдка забываецца пра ежу, а гэта яе, як сапраўдную жанчыну, вельмі непакоіла).

Маці дазваляла хлопчыку хадзіць да цмока хоць кожны дзень, але вяртацца дадому ён мусіў не пазней за дзевятую гадзіну вечара.

Амаль кожны вечар хлопчык бег па стромае сцежцы да цмокавай пячоры і вельмі прыемна бавіў са сваім сябрам час. Шмат ціхіх летніх вечароў правялі яны, сядзячы побач на мяккай, нагрэтай сонцам траве. Хлопчык любаваўся прыгожым краявідам і з захапленнем слухаў цмокавыя рассказы пра даўно мінулыя часы, калі цмокаў было шмат, свет быў болей цікавы, а жыццё — поўнае нечаканасцяў і прыгод.

Але ж нарэшце здарылася тое, чаго так баяўся хлопчык. Зразумела, што нават самы сціплы, ціхі і спакойны цмок не можа пазбегнуць людской цікаўнасці, калі ён памерам з добрую хату і ўвесь пакрыты буйною лускай.

Кожны вечар вяскоўцы збіраліся ў шынку і гутарылі толькі пра цмока. Яны абмяркоўвалі яго памеры, яго злосны нораў і страшны выгляд. Вяскоўцы былі напалоханыя, але ў той жа час ганарыліся — не кожная вёска можа пахваліцца сваім уласным цмокам. Але ж цмок ёсць цмок! Як бы там не было, яго трэба неадкладна знішчыць і вызваліць край ад брыдкага яшчара, агіднага монстра і жахлівай пачвары!

На той факт, што за ўвесь час, калі цмок пачаў жыць побач, у вёсцы нават курыца не прапала, ніхто не зважаў. Цмок ёсць цмок, ад гэтага не адмовішся, а калі ён не жадае паводзіць сябе, як тое яму належыць, дык гэта яго ўласная праблема!

Размовы размовамі, але героя, які ўзяў бы шчыт, меч і добрую дзіду ды вызваліў бы шматпакутную вёску з-пад цмокавай улады, пакрыўшы сябе неўміручаю славай,— такога героя чамусь не знаходзілася. І таму кожны вечар жыхары вёскі разыходзіліся па хатах незадаволеныя.

А тым часам цмок палежваў на траўцы, любавалася сонечнымі захадамі, расказваў хлопчыку дапатопныя анекдоты, дасканаліў старыя вершы ды складаў новыя.

Але аднойчы, калі хлопчык зайшоў па нейкіх справах у вёску, ён вельмі здзівіўся: па календары быў звычайны дзень, а вёска выглядала па-святочнаму. З вокнаў дамоў былі вывешаныя рознакаляровыя дываны,

гучна звінелі царкоўныя званы, маленькая вулачка была засыпаная кветкамі, а людзі, апранутыя ў святочныя строі, стаялі абапал дарогі, штурхаліся і радасна шумелі. Хлопчык убачыў у натоўпе аднаго свайго сябра і пачаў прабірацца да яго.

— Што здарылася? — закрычаў ён.— Каго чакаюць? Цырк? Ці мо яшчэ што?

— Усё цудоўна! — крыкнуў сябар яму ў адказ.— Ён едзе!

— *Хто* едзе? — перапытаў хлопчык.

— Ты што, не ведаеш? Едзе сам Святы Георг! Да яго дайшлі чуткі пра нашага цмока, і вось ён выправіўся ў дарогу, каб знішчыць жахлівага монстра і вызваліць нас з-пад ягонай улады,— растлумачыў сябар.— Уяўляеш, якая будзе бойка?!

Вось навіна дык навіна! Хлопчык вырашыў не даваць веры чуткам, а застацца і пабачыць усё на свае вочы. Ён прадраўся скрозь натоўп у першы рад і, стаіўшы дыханне, пачаў чакаць.

І вось здалёк пачуўся спачатку шум, крыкі, а тады — тупат вялізнага каня. Сэрца ў хлопчыка забілася хутчэй, і ён радасна закрычаў разам з усімі, убачыўшы, як на вуліцу конна ўязджае Святы Георг. Рыцар паволі ехаў па вуліцы, не зважаючы на радасныя крыкі, мільгаценне рознакаляровых насовак, лямант і плач жанчын, якія на выцягнутых руках паднімалі насустрач герою сваіх немаўлят.

Сэрца ў хлопчыка аж зайшлося, і ён сам ледзь не зарыдаў ад захаплення — да такой ступені рыцарава хараство і грацыя пераўзыходзілі ўсё самае чароўнае, што бачыў ён у сваім жыцці.

Інкуставаня золатам даспехі блішчалі на сонцы, вецер калыхаў чырвоныя пёры на шаломе, які звісаў з луці сядла. У рыцара быў прыгожы твар, густыя бялявыя валасы, але яго блакітныя вочы падаліся хлопчыку суровымі і няўмольнымі.

Святы Георг спыніўся каля шынкі, і вяскоўцы кінуліся да яго ўсім натоўпам. Яны віталі героя, дзякавалі яму за прыезд, а болей за ўсё скардзіліся на жахлівую пачвару, якая нясе ім галечу і пагібель. Тады хлопчык пачуў суровы, але прыемны голас Святога Георга. Той суцяшаў вяскоўцаў, абяцаючы абараніць іх і вызваліць з-пад улады лютага ворага. Потым ён злез з каня і ўвайшоў у шынок, а натоўп паваліў за ім.

Хлопчык з усіх ног кінуўся да цмокавай пячоры. Ніколі яшчэ яму не даводзілася бегаць так хутка.

— Усё скончана, цмок! — закрычаў ён, ледзь убачыўшы свайго сябра.— Ён прыехаў! Ён ужо тут! Нарэшце табе давядзецца зрабіць што-небудзь!

Якраз у гэты час цмок займаўся туалетам — ён старанна вылізваў сваю луску і паліраваў яе фланэлеваю анучкай, якую яму пазычыла хлопчыкава маці. Луска блішчала на сонцы, і цмок выглядаў проста чароўна — здалёк ён нагадваў гіганцкі кавалак бірузы.

— Што гэта на цябе сёння найшло? Хіба можна так крычаць?! — адказаў цмок, не паварочваючы галавы.— Сядай, аддыхайся крышку, прыгадай, што, згодна з граматыкай, дзеясловам кіруе назоўнік, і тады скажы — хто прыйшоў?

— Я вельмі рады, што ты ўсё прымаеш так спакойна,— кпліва сказаў хлопчык,— спадзяюся, ты за-

станешся такі самы спакойны і вытрыманы і тады, калі пачуеш маю навіну. У вёсцы аб'явіўся Святы Георг — вось так! Ён прыехаў паўгадзіны таму. Вядома, для цябе, такога вялізнага й дужага, бойка з ім — драбязя! Але я ўсё ж вырашыў папярэдзіць цябе на ўсялякі выпадак. Я ўпэўнены, што гэты Святы Георг паднімецца яшчэ на золку, і ты вочы прадраць не паспееш, як ён ужо будзе тут са сваёй даўжэзнай і востраю дзідай.

І хлопчык радасна заскакаў на адной назе вакол цмока, смакуючы наперад крываваю бойку.

— Бедны я, няшчасны, — застагнаў цмок, — як гэта жахліва. Не, я не прыму яго ні ў якім разе! Я з ім зусім не знаёмы. І я чамусьці цалкам упэўнены, што ён мне не спадабаецца. Ты павінен як мага хутчэй сказаць яму, каб ён тэрмінова ад'язджаў. Я не магу забараніць яму напісаць мне, але катэгарычна адмаўляюся даваць інтэрв'ю. Скажы, што я нікога не прымаю.

— Цмок! Ну, ты што?! — пачаў угаворваць яго хлопчык. — Хіба можна быць такім баязліўцам? Ты зразумей: табе ўсё роўна давядзецца з ім біцца, не сёння, дык заўтра, бо ты — цмок, а ён — Святы Георг! Ведаеш, як у нас кажучь? «Перш папрацуй, а тады й патанцуй». Зладзім бойку, а тады пішы сабе санеты, колькі ўлезе. Дый трэба ж і пра іншых думаць! Калі табе часам бывае сумна, дык уяві, як сумна бывае мне!

— Шаноўны мой сябар, — цырымонна прамовіў цмок, — я хачу, каб ты раз і назаўсёды зразумеў адну простую рэч: я не магу біцца, і я не буду біцца. Ніколі за сваё немалое жыццё я не браў удзелу ў бойках і

пачынаць цяпер, дзеля тваёй забавы, не збіраюся. У былыя часы я заўсёды пакідаў бойкі іншым — лепшым за мяне, і я ўпэўнены, што менавіта таму маю шчасце быць цяпер тут, побач з табой.

— Але калі ты адмовішся біцца, дык ён проста адсячэ табе галаву! — жажнуўся шаноўны сябар і вельмі засмуціўся: яму шкада было не ўбачыць бойкі і яшчэ болей шкада згубіць такога сябра.

— Ну, я не думаю, што ўсё ўжо гэтак дрэнна, — ляніва сказаў цмок, — Ты ж знойдзеш якое-небудзь выйсце. Я цалкам табе давяраю і ўпэўнены, што ты цудоўна ўсё ўладзіш. А цяпер, ідзі, даражэнькі мой, і як-небудзь там ужо дамоўся. Я на цябе вельмі спадзяюся.

Хлопчык, у маркотным настроі, не спяшаючыся, пацягнуўся да вёскі. Па-першае, ён быў засмучаны, што бойкі не будзе, а па-другое, ён быў расчараваны, што яго ўлюбёны цмок не паказаў сябе як адважны ваяр.

— «Знойдзеш выйсце», «уладзіш справы», — ледзь не плачучы, разважаў ён. — Цмок, пэўна, думае, што ад бойкі гэтак жа лёгка адмовіцца, як ад запрашэння на гарбату ці на партыю ў кракет.

Калі хлопчык прыйшоў у вёску, вяскоўцы ў цудоўным настроі разыходзіліся па хатах. Усе голасна абмяркоўвалі бойку, якая павінна была адбыцца на наступны дзень. Хлопчык скіраваў да шынкі і, калі ўвайшоў, убачыў Святога Георга, які сядзеў за сталом. Той сядзеў у адзіноце, узважаючы свае шанцы ў заўтрашняй бойцы ды прыгадваючы сумныя, поўныя крыві і жаху расказы пра цмокавых ахвяраў (а такіх рас-

казаў яму давлялося выслухаць ніяк не меней за сотню).

— Святы Георг, можна мне ўвайсці? — ветліва запытаў хлопчык, спыніўшыся ля дзвярэй.— Я хацеў бы паведаміць табе сёе-тое пра цмока. Вядома, калі гэтая тэма табе яшчэ не надта надакучыла.

— Заходзь, заходзь, мілы хлопчык,— прыязна прамовіў Святы Георг.— Яшчэ адна сумная гісторыя, так я разумею? Жажлівы яшчар пакінуў цябе сірацінаю? Ці, можа, ты аплакваеш сястру ці брата? Суцешся. Хутка ён сплаціць за ўсе крыўды сваёю крывёй. Клянуся, я адпомшчу за нявінныя ахвяры!

— Ды нічога такога,— пачаў хлопчык.— Проста адбылося пэўнае непаразуменне, і я зараз усё табе растлумачу. Рэч у тым, што гэта — *добры* цмок.

— Але, але,— усміхнуўся Святы Георг,— я цудоўна разумею. *Добры цмок*. Прыемна чуць, што вораг варты маёй зброі, што гэта не нейкі там ледзь жывы прадстаўнік гэтай шкоднай пароды.

— Ды я ж кажу, што ён зусім не шкодны! — урушана крыкнуў хлопчык.— Божа, як людзі дурнеюць, забіваючы сабе галаву немаведама чым і не жадаючы думаць! Калі я кажу, што гэта *добры* цмок, дык маю на ўвазе менавіта, што ён *добры*! Гэты цмок — мой сябар, ён расказвае мне найцудоўнейшыя гісторыі пра тыя даўнія часы, калі ён яшчэ сам быў маленькі. Ён такі добры, што з ім пасябрвала нават мая маці, і яна гатовая дзеля яго на ўсё. І бацька палюбіў яго, хоць бацька ў мяне не надта цяміць у мастацтве ды паэзіі і заўсёды засынае, калі цмок пачынае разважаць пра *стыль*. Сустрэўшыся

з ім, проста немагчыма яго не палюбіць! Ён такі чароўны, ды яшчэ такі даверлівы і прсты — як дзіця!

— Вазьмі крэсла і сядай бліжэй,— сказаў Святы Георг.— Добра, што ты так абараняеш свайго сябра, і, відаць, у цмока ёсць пэўныя добрыя якасці, іначай у яго не было б такога сябра, як ты. Але ж пытанне зусім не ў гэтым! Цэлы дзень з невыносным жалем і гневамі я выслухоўваў поўныя слёзы і смутку расказы пра забойствы, крадзяжы ды пажары. Можа, яны былі занадта эмацыянальныя і не заўсёды вельмі пераканаўчыя, але агульная карціна злачынстваў ясная. Гісторыя вучыць нас, мілы хлопчык, што шмат хто з самых адпетых злачынцаў падаваўся чароўным сваім крэўным і блізкім. Таму я лічу, што твой выхаваны і адукаваны сябар, не зважаючы на яго добрыя якасці (якія заслужана выклікаюць тваю павагу і захапленне), павінен быць знішчаны як мага хутчэй.

— Дык ты паверыў усім гэтым байкам?! — расхваляваўся хлопчык.— Ну, вядома ж, ты тут чужынец і не ведаеш, што нашая вёска па ўсёй акрузе знакамітая сваімі выдумшчыкамі. А сказаць табе, што для іх самае галоўнае, без чаго яны жыць не могуць? Бойка! Хлебам іх не кармі — падавай бойку! Усё роўна якую: сабакі — добра, пеўні — добра, цмокі — яшчэ лепш! Між іншым, нават цяпер у стайні яны трымаюць ні ў чым не вінаватага барсука. Яны збіраліся пазабавіцца з ім сёння ўвечары, але з'явіўся ты — яшчэ лепшая забава! Я ўпэўнены, што яны наўзахапкі пераконвалі цябе, што ты герой, што ты абавязкова пераможаш цмока, таму

што будзеш змагацца за добрую справу. Ці не так? Але якраз у гэтую хвіліну яны б'юцца аб заклад і ставяць шэсць супраць чатырох на карысць цмока!

— Шэсць супраць чатырох на карысць цмока! — сумна прамармытаў Святы Георг і паклаў галаву на рукі.— Так, свет поўны зла, і часам падаецца, што яно існуе само па сабе і зусім не заўсёды мае дачыненне да цмокаў. І ўсё ж,— Святы Георг насцярожана падняў галаву,— можа, каварная істота цябе сюды паслала з тайным намерам абяліць сябе? А можа, там, у яго пячоры бруднай, прынцэса слёзы лье ў пакутах?

Скончыўшы прамову, Святы Георг зірнуў на хлопчыка і, схамянуўшыся, пашкадаваў аб сваіх словах — у хлопчыка быў яўна расчараваны і непрыемна здзіўлены выгляд.

— Я клянуся табе, Святы Георг,— шчыра сказаў ён,— нічога такога ў яго *чыста прыбранай* пячоры няма. Цмок сапраўдны джэнтльмен — ад носа да кончыка хваста. І ён быў бы неверагодна шакіраваны і засмучаны, калі б пачуў, як вольна ты разважаеш пра рэчы, наконт якіх у яго вельмі кансэрватыўныя погляды.

— Ну, прабач, калі ласка, відаць, я сапраўды занадта даў веры ўсім гэтым гісторыям і пакрыўдзіў ні ў чым не вінаватую жывёлу. Але што нам рабіць цяпер? Паводле правілаў, мы з цмокам павінны прагнуць крыві і смерці адзін другога. Я не бачу ніякага выйсця. А што прапанауеш ты? Можа, ты як-небудзь уладзіш справу?

— Ну вось, тое самае сказаў цмок,— уздыхнуў хлопчык.— Ваш з цмокам давер вельмі мяне кранае, але што

з таго... А ты не можаш проста ціхенька з'ехаць адсюль?

— Не, баюся, гэта немагчыма,— у сваю чаргу ўздыхнуў Святы Георг.— Не па правілах. Ты ж не горш за мяне гэта ведаеш.

— Ну, тады вось што,— прапанаваў хлопчык.— Пакуль яшчэ не надта позна, давай разам сходзім да цмока і там абмяркуем нашае становішча. Ён жыве недалёка і будзе рады бачыць любога майго сябра.

— Гэта таксама не па правілах. Я ніколі не наносіў візіты цмокам,— адказаў Святы Георг, устаючы.— Але, напэўна, нічога разумнейшага не прыдумаеш. А ты малайчына,— дадаў ён, скіроўваючы да дзвярэй.— Не кожны можа пахваліцца такім сябрам, як ты. Ну, супакойся, можа, усё абыдзецца, і ніякай бойкі не будзе.

— Але ж я спадзяюся, што будзе,— адказаў верны цмокаў сябар.

— Гэй, цмок, я прывёў да цябе сябра! — гучна паведаміў хлопчык.

Цмок, які салодка драмаў, адразу прачнуўся.

— Я тут крыху задумаўся,— сказаў ён.— Вельмі прыемна пазнаёміцца, сэр. Цудоўнае сёння надвор'е...

— Гэта Святы Георг,— абсек яго хлопчык.— Святы Георг, дазволь пазнаёміць цябе з цмокам. Цмок, мы прыйшлі сюды, каб спакойна і сур'ёзна абмеркаваць нашае становішча. Таму я буду вельмі ўдзячны, калі ты забудзешся на ўсе свае высокія ідэі і тэорыі і падыдзеш да справы практычна, па-дзелавому.

Апроч таго мушу дадаць, што мяне чакае маці.

— Вельмі рады сустрэчы, Святы Георг,— знервавана пачаў цмок,— я чуў, што ты вядомы падарожнік, а што да мяне, дык я большасць часу баўлю дома. Але я добра ведаю гэты куточак свету, і калі цябе зацікавяць гістарычныя помнікі, якія захаваліся тут з антычных часоў, дык я з задавальненнем...

— Мне падаецца,— прыязна перапыніў яго Святы Георг,— што было б няблага прыслухацца да парады твайго маленькага сябра і паспрабаваць знайсці выйсце, якое б задаволіла і цябе, і мяне. Самае простае, на мой погляд,— зрабіць усё па правілах — зладзіць бойку, і няхай перамога будзе на баку таго, хто больш яе

варты. Дарэчы, — дадаў ён, — там, у вёсцы, ставяць на цябе, але я не крыўдую.

— Цмок! Ну, пагадзіся, калі ласка! Як будзе цудоўна! — узрадаваўся хлопчык.

— Мой юны сябар, змоўкні зараз жа! — сурова спыніў яго цмок. — Прашу паверыць мне, Святы Георг, што я з асалодай выканаў бы любую, выказаную вамі, маімі адзінымі сябрамі, просьбу. Але ж усё гэта — поўная бязглуздзіца, дзікунскія норавы і агульная тупалобасць. Уся справа выскваркі не вартая. Зразумейце: біцца я не збіраюся, і таму няма пра што нават гаворку весці.

— Але ж я, відаць, магу прымусіць цябе біцца?! — неяк няўпэўнена сказаў Святы Георг.

— Ні ў якім разе! — з трыюфам адказаў цмок. — Я залезу ў сваю глыбокую нару і буду там спакойна адпачываць. І табе вельмі хутка надакучыць сядзець каля ўвахода, чакаючы, каб я выйшаў на бойку. А як толькі ты сыдзеш, я хуценька вылезу зноў — бо, шчыра кажучы, гэтыя мясціны прыйшліся мне даспадобы, і я думаю тут застацца.

Пэўны час Святы Георг моўчкі пазіраў на прыгожы краявід. Потым зноў пачаў угаворваць цмока:

— Ты толькі паглядзі, якое чароўнае месца для бойкі! Смарагдавая трава, цёмныя ланцугі гор, мае залатыя даспехі на фоне тваёй блакітнай скуры, якая ажно зіхціць на сонцы! Падумай, якое магло б атрымацца відовішча!

— Напінаеш на мае мастацкія схільнасці? — усміхнуўся цмок. — Нічога не атрымаецца, не спадзявайся.

Хоць, безумоўна, карціна магла б быць цудоўная,— да-
даў ён, крыху завагаўшыся.

— Ну, нарэшце,— узрадаваўся хлопчык,— здаецца,
мы пачынаем набліжацца да справы. Ты ж павінен зра-
зумець, цмок, што *якая-небудзь* бойка ўсё роўна мае
адбыцца. Я ж упэўнены, што ў цябе не надта вялікае
жаданне зноў лезці ў гэтую старую брудную нару і сядзець там да скону.

— Цывілізаваныя людзі заўсёды могуць дамовіцца,
— разважна сказаў Святы Георг.— Мне трэба будзе
праткнуць цябе дзідай, тут ужо нічога не зробіш, але
зусім не абавязкова рабіць табе балюча. Ты такі вя-
лізны, што ёсць, прынамсі, некалькі неістотных месцаў.
Вось тут, напрыклад, пад пярэдняю лапай. Не думаю,
што тут будзе вельмі балюча.

— Не, Георг,— засаромеўся цмок,— гэтае месца
зусім не падыходзіць. Нават калі мне й не будзе ба-
люча (хоць я ўпэўнены, што будзе і нават вельмі), але
нават калі не будзе, дык будзе козытна — я зарагачу
і ўсё сапсую.

— Добра,— цярпліва ўздыхнуў Святы Георг,— а калі
вось тут, пад падбароддзем,— тут у цябе такія тоўстыя
складкі ў скуры, што ты нават не адчуеш удару.

— Так яно так, але ж ці здолееш ты патрапіць дзі-
дай туды, куды трэба? — захваляваўся цмок.

— Ну вядома! — пакрыўджана запэўніў яго Святы Ге-
орг.— Пра гэтае можаш не турбавацца, пакладзіся на мяне.

— Менавіта таму я і хвалююся, што нічога іншага
мне не застаецца,— крыху раздражнёна адказаў цмок.—

О, я ведаю, ты будзеш вельмі шкадаваць, калі выпадкова, у спешцы, зробіш якую памылку, але ж я ўпэўнены, што ты й напалову не будзеш шкадаваць так моцна, як я! Але ж,— дадаў ён па-філасофску,— часам трэба давяраць людзям, а твой план падаецца мне не самым горшым.

— Паслухай, цмок,— незадаволена сказаў хлопчык, якому зусім не спадабалася, што ягонаму сябру дастаюцца адны грымакі,— нешта я не разумею, што з усяго гэтага будзеш мець ты?! Вядома, павінна адбыцца бойка, вядома, ты павінен быць пераможаны, але ж якая табе з гэтага карысць?

— Святы Георг,— звярнуўся цмок да рыцара,— растлумач, калі ласка, нашаму юнаму сябру, што здарыцца пасля таго, як я буду пераадолены ў смертнай бойцы?

— Ну, згодна з правіламі, я трыюмфальна правяду цябе да базарнай плошчы,— сказаў Святы Георг.

— Абсалютна верна,— падцвердзіў цмок.— А потым?

— Ну, а потым будзе шмат шуму, крыкаў і прамоў,— працягваў Святы Георг.— Я растлумачу, што ты скарыўся і зразумеў усе свае мінулыя памылкі, ну, і гэтак далей.

— Так, так,— падганяў яго цмок,— а потым?...

— А потым... потым, відаць, будзе звычайны банкет, як заўсёды...

— Гэтага я й чакаў,— задаволена хмыкнуў цмок,— банкет — самае галоўнае ва ўсёй справе. Разумееш,— сказаў ён, звяртаючыся да хлопчыка,— я пачынаю ўжо вар'яцець ад адзіноты. Ніхто па-сапраўднаму мяне не ведае і таму не можа ацаніць. Дык вось, з дапамогаю

гэтага шаноўнага спадара, слаўнага рыцара і нашага агульнага сябра — Святога Георга, які так клапаціцца пра мяне, я збіраюся ўвайсці ў свет. Магу запэўніць, што ў мяне дастаткова якасцей, якія дазваляць мне быць як жаданым госцем, так і шчырым гаспадаром! Ну што ж, здаецца, мы пра ўсё дамовіліся, і цяпер, калі вы не супраць... Я старамодны і зусім не хачу падацца няветлівым... але ўжо даволі позна...

— Глядзі, цмок, ты павінен выканаць сваю долю працы як след, — зразумеўшы намёк, Святы Георг устаў. — Ну, ты сам ведаеш, што я маю на ўвазе — усякае там цмакаванне, полымевывярганне.

— З цмакаваннем усё будзе як мае быць, — даверліва адказаў цмок, — а вось полымевывярганне... Проста дзіва, як хутка знікаюць звычкі, калі няма практыкі. Але я паспрабую. Дабранач!

Святы Георг і хлопчык спусціліся з гары і падыходзілі ўжо да вёскі, калі Святы Георг спыніўся, як шыбануты маланкай.

— Які дурань! Як жа я мог запамятаваць?! — крыкнуў ён. — Павінна ж быць прынцэса, прыкутая да скалы, якая памірае ад жаху і чакае вызвалення. Слухай, а ты не мог бы раздабыць якой прынцэсы?

Хлопчык пазяхнуў і адмоўна пакруціў галавой.

— Я паміраю ад стомы, — прастагнаў ён. — Цяпер я ўжо не магу знайсці табе ні прынцэсы, ні каго б там ні было яшчэ. Мяне чакае маці, і яна, напэўна, пачала ўжо непакоіцца. Калі ласка, да заўтра не прасі ў мяне больш ні пра што.

Наступнаю раніцай, як толькі ўзышло сонца, людзі пачалі збірацца на роўнай пляцоўцы побач з цмокаваю пячорай, дзе мелася адбыцца бойка. Усе былі апранутыя ў святочныя строі і неслі з сабою кошыкі з ежай і пітвом. Вядома, кожны хацеў выбраць найлепшае месца, але гэта было даволі складана, бо бойка ёсць бойка, і ў цмока быў такі самы шанец на перамогу, як і ў Святога Георга. І калі пераможа цмок... Нават тыя, хто паставіў на яго свае грошы, адчувалі, што наўрад ці цмок будзе разбірацца, хто падтрымліваў яго, а хто не. Таму месцы выбіраліся з перасцярогай — каб можна было даць драла, калі раптам выпадзе такая патрэба.

Першыя рады былі занятыя ў асноўным дзецямі, якія здолелі ўцячы з-пад суровага бацькоўскага нагляду, і, пакуль бойка яшчэ не пачалася, яны качаліся па траве, куляліся, шчыкалі адно аднаго і зусім не зважалі на нервовыя заўвагі, якія ім наўзахапкі рабілі мацёркі з апошніх радоў.

Хлопчык заняў месца ў першым радзе, бліжэй да пячоры. Ён нерваваўся, як рэжысёр перад прэм'ерай. Ці можна па-сапраўднаму спадзявацца на цмока? А раптам ён перадумаў? Вырасыў, што не варта браць удзелу ў гэтай гульні? Ці, можа, пачне хвалявацца, падумаўшы, што ўсё было спланавана занадта ўжо хутка, без аніякіх рэпетыцыяў, і ў апошні момант пабаіцца высунуць з пячоры нос?

Хлопчык ні на хвіліну не адводзіў позірку ад увахода ў цмокаву пячору, але не заўважаў там ніякіх прызнакаў жыцця. Пэўна, цмок схваўся ў сваёй нары і сядзеў глыбока пад зямлёй.

Нарэшце, калі ўсе месцы на ўзвышшах былі ўжо занятыя, пачуўся шум, крыкі, у паветра паляцелі капляюшы. Але хлопчык, які сядзеў бліжэй да пячоры, нічога не ўбачыў. І толькі праз хвіліну ён, як і кожны, змог разгледзець Святога Георга, які на вялікім баявым кані, не спяшаючыся, выязджаў на сярэдзіну пляцоўкі перад уваходам у пячору. Вецер калыхаў чырвоныя пёры на яго шлеме, і ён сам выглядаў чароўна і ўзвышана. Ягоны дужы конь фыркаў, грыва і хвост разляталіся ад подыху ветра, а залатыя рыцаравы даспехі блішчалі так, што балюча было глядзець. У руцэ Святы Георг моцна трымаў доўгую дзіду, на кончыку якой трапятаяся маленькі белы сцяжок з чырвоным крыжыкам. Святы Георг нацягнуў павады, і конь знерухомеў.

Гледачы занерваваліся і крыху адсунуліся назад. Нават малыя хлапчукі перасталі тузацца і цягаць адзін аднаго за валасы. Усе стаілі дыханне. Запанавала цішыня.

«Давай, цмок! Давай!»— шаптаў хлопчык, ёрзаючы ад нецярпення.

Але ён мог бы не хвалявацца, каб ведаў, да якой ступені гульня захапіла цмока. Цмок прагнуўся яшчэ на золку і адразу пачаў старанна рыхтавацца да свайго першага выхаду ў свет. Яму здавалася, што ён вярнуўся на стагоддзі назад, што ён зноўку зрабіўся маленькім цмачанём, якое са сваімі братамі і сёстрамі гуляе на падлозе матчынай пячоры ў «святых і цмокаў», гульню, у якой заўсёды перамагаў цмок.

Раптам з пячоры данеслася басавітае пыхканне, мармытанне, якое ўсё мацнела й мацнела, і нарэшце

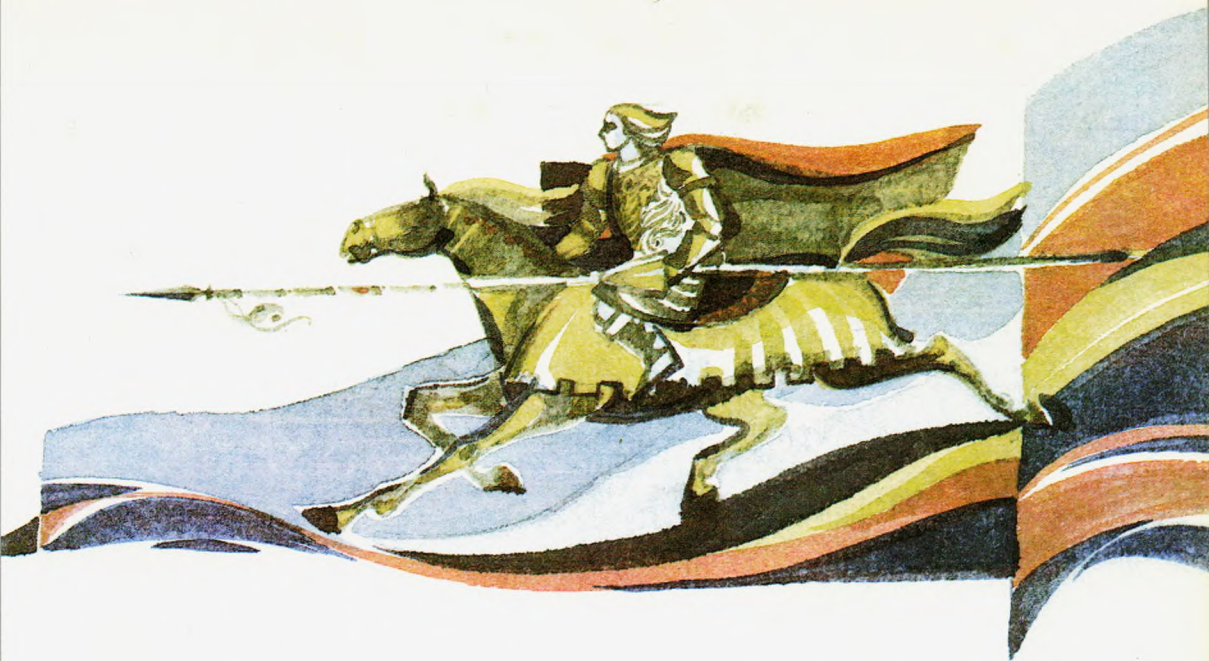
ўся даліна за-
поўнілася жахлівым
рыкам, які нібыта павіс
у паветры. У гэтую хвіліну ўва-
ход у пячору захінуўся вобла-
кам дыму, і адтуль, як ракета,
вылецеў зырка бліскучы, цёмна-
блакітны цмок!

Натоўп выдыхнуў: «Вооо-ох!»

Цмокава луска зіхцела так,
быццам з яе струменіліся промні
святла, доўгі спічасты хвост біў па
баках, вострыя пазуры дралі зям-
лю, і яе камякі разляталіся вакол,
часам нават трапляючы ў гледачоў.
Са злосна раздзьмутых цмокавых
ноздраў валілі дым і агонь.

— Выдатна, цмок! — з захап-
леннем закрычаў хлопчык.—
Ніколі не мог падумаць, што ў яго
такі талент,— дадаў ён цішэй.

Святы Георг апусціў дзіду, на-
хіліў галаву і, уцяўшы каня шпо-
рамі ў бакі, панёсся наперад.
Цмок з рыкам і віскам напаў на

яго. Усё змяшалася ў кучу: блакітная луска, залатыя даспехі, рык, дым, клацанне зубоў, агонь...

— Прамахнуўся!!! — залямантаваў натоўп.

Праз якую хвіліну клубок з залатых даспехаў і блакітнай лускі раскруціўся, і Святы Георг, патрасаючы дзідаю ў паветры, адляцеў на баявым кані ўбок і спыніўся толькі каля ўвахода ў пячору.

Пакуль ён паварочваў каня, цмок прысеў і пачаў злосна брахаць.

«Першы раўнд скончыўся,— падумаў хлопчык.— Як цудоўна ў іх усё атрымалася! Спадзяюся, што Георг не надта нервуецца. За цмока можна не хвалявацца. Лепшага актора свет яшчэ не бачыў!»

Нарэшце Святы Георг здолеў прымусіць свайго ка-

ня стаяць спакойна, абцёр з ілба пот і агледзеўся. Убачыўшы хлопчыка, ён усміхнуўся, падміргнуў яму і на імгненне падняў тры пальцы.

«Ага, значыць, у іх усё спланавана,— зразумеў хлопчык.— Будуць біцца да трэцяга раўнда. Шкада. Маглі б пагуляць і трошкі даўжэй! А што гэта там вытварае цмок?»

Цмок выкарыстоўваў хвіліну перапынку, каб пацешыць публіку цмакаваннем. Шаноўным чытачам, відаць, трэба растлумачыць, што такое гэтае цмакаванне. Усё вельмі проста: цмакуючы, трэба бесперапынна бегаць па вялікім крузе і пускаць уздоўж пазваночніка хвалі — ад завостраных вушэй да кончыка доўгага хваста. Калі ўлічыць, што хвалі бягуць па цёмна-блакітнай лусцы, дык можна ўявіць сабе, як эфектна ўсё гэта выглядае. Хлопчык зразумеў, што цмокава жаданне дабіцца ў публікі поспеху, можна лічыць, спраўдзілася.

Святы Георг падцягнуў павады, ямчэй усеўся ў сядле, нацэліў на цмока дзёду і паволі рушыў наперад.

— Наперад!!! — грывнулі гледачы.

Цмок адразу перастаў цмакаваць і, павярнуўшыся да Святога Георга, пачаў скакаць у розныя бакі вялікімі нязграбнымі скачкамі і пры гэтым вішчаў, як чырванаскуры індзеец. Не дзіва, што такія паводзіны збянтэжылі каня, і ён так хутка і рэзка кінуўся ўбок, што Святы Георг ледзь утрымаўся ў сядле, паспеўшы ў апошні момант уцапіцца за конскую грыву. Калі ён праносіўся побач з цмокам, той злосна клацнуў зубамі і паспрабаваў ухапіць каня за хвост. Бедная жывёліна, напалохаўшыся ледзь не да смерці, паімчала наўзгалоп,

зусім ужо не разбіраючы дарогі. У Святога Георга вылецела са стрэмені нага, і цяпер ён уживаў не надта шляхетныя выразы, каб неяк прымусіць каня спыніцца.

Пасля другога раўнда глядачы пачалі голасна вітаць цмока. Было відаць, што ім спадабаліся ягоныя спартовыя паводзіны. Да цмока, які гойсаў сюды-туды, выпнуўшы грудзі і высока падняўшы хвост, далятала нямала прыемных заўваг. Ён быў вельмі шчаслівы, адчуваючы, як расце яго папулярнасць.

Тым часам Святы Георг спешыўся і, падцягваючы папругу, з усходнім красамоўствам выказваў свайму каню ўсё, што думае пра яго і пра ўсіх яго сваякоў.

Хлопчык прабраўся да рыцара і, каб дапамагчы, узяўся патрымаць яго дзіду.

— Усё было цудоўна, Святы Георг,— выдыхнуў ён.— Мо вы яшчэ пару раўндаў згулялі б?

— Не думаю,— адказаў рыцар.— Баюся, што гэты новаспечаны герой, пачуўшы, як яго вітаюць, раздзьмецца ад пыхі, і яшчэ невядома, што можа прыйсці яму ў галаву. Лепей я прыкончу яго ўжо зараз.

Святы Георг ускочыў у сядло, узяў у хлопчыка дзіду і ласкава ўсміхнуўся яму.

— Не хвалойся,— сказаў ён,— я добра прыкмеціў, куды біць, а цмок са свайго боку зробіць усё, каб я не прамахнуўся, бо для яго гэта адзіны шанец трапіць на банкет.

Святы Георг напусціў на сябе суровасць, зручней узяў дзіду і, прыціснуўшы яе тоўсты канец пад пахай, не паляцеў наўзгалоп, як першы раз, а ціхенька паехаў цмоку насустрач. Цмок прыгнуўся і заляскаў хвостом,

як пугай. Пад'ехаўшы бліжэй, Святы Георг пачаў кружыць вакол цмока, не зводзячы вачэй з намечанага на цмокавай скуры месца. Цмок пераняў яго тактыку, і абодва змагары пачалі моўчкі кружыць па пляцоўцы. Гледачы баяліся зварухнуцца. Заключны раўнд доўжыўся даволі доўга — аж некалькі хвілін, але канец быў вокамгненны. Хлопчык ледзь паспеў заўважыць маланкавы рух рукі Святога Георга, потым дым, пазуры, хвасты, камякі зямлі — усё змяшалася, і калі пыл асеў, усе з радасным крыкам ускочылі і кінуліся наперад. Цмок ляжаў нерухома, прышпілены да зямлі дзідай, а Святы Георг паспеў ужо спешыцца і стаяў у цмока на пузе.

Хлопчык спалохаўся, што бедны стары цмок сапраўды забіты, і, штурхаючыся, хутчэй палез праз натоўп. Калі ён падабраўся да свайго сябра, той прыўзняў павека, хітра падміргнуў хлопчыку і зноў «знепрытомнеў». Ён быў сапраўды моцна прышпілены да зямлі, але дзіда патрапіла якраз у дамоўленае месца, так што крыві не пралілося ні кроплі.

— Хіба вы не збіраецеся адсячы яму галаву, сэр? — спытаў у Святога Георга адзін з тых, хто ставіў на цмока і цяпер, зразумела, прагнуў помсты.

— Мне здаецца, што сёння гэта рабіць не варта, — прыязна ўсміхнуўшыся, адказаў Святы Георг. — Цяпер жа гэта можна зрабіць калі заўгодна. Дык навошта спяшацца? Думаю, спачатку мы ўсе пойдзем у вёску, крыху падмацуемся, а потым я з ім сур'ёзна пагутару і спадзяюся, ён зразумее свае памылкі.

Пачуўшы магічнае «падмацуемся», натоўп выстраіў-

ся роўнымі шэрагамі і чакаў сігналу выступаць. Час, калі можна было балбатаць, вітаць, біцца аб заклад, мінуўся — настаў час дзейнічаць. Ухапіўшы дзіду абедзвюма рукамі, Святы Георг выцягнуў яе з зямлі і вызваліў цмока. Той павольна падняўся, абтрос пыл і ўважліва агледзеўся — ці добра ён выглядае?

Нарэшце ўсе рушылі: наперадзе Святы Георг на баявым кані, следам утаймаваны цмок з хлопчыкам, і крыху за імі — усе астатнія. Так яны дайшлі да шынкі.

Калі Святы Георг крыху падмацаваўся, ён выйшаў да жыхароў вёскі і выступіў перад імі з урачыстай прамовай. У прамове ён даводзіў, што, прыклаўшы шмат намаганняў, вызваліў іх з-пад улады злоснага монстра. Цяпер ім няма болей на што скардзіцца, і ў вёсцы павінен запанаваць мір і спакой. Рыцар зазначыў, што надта захапляцца бойкамі — непрыстойна, бо можа надысці час, калі ім давядзецца змагацца самім, а гэта зусім не тое, што глядзець на бойку здалёк. Святы Георг сказаў, што ведае пра барсука, якога яны трымаюць у стайні, і загадаў тэрмінова яго адпусціць. Потым ён паведаміў, што цмок адумаўся, зразумеў, што паводзіў сябе недаравальна, і абяцаў болей так не рабіць. Калі ж цяпер вяскоўцы пасябруюць з цмокам і папросяць яго застацца ў гэтых мясцінах, дык ён, можа, нават і пагодзіцца. Апроч таго, Святы Георг папярэдзіў, што хлусіць і выдумляць усякае рознае — вялікі грэх. На гэтым прамова скончылася. Тады цмок штурхануў хлопчыка ў бок і шэптам прызнаўся, што нават ён сам не здолеў бы сказаць лепей.

Нарэшце воплескі змоўклі, і ўсе разышліся па хатах рыхтавацца да банкету.

Банкеты звычайна — вельмі прыемная рэч, якая заключаецца галоўным чынам у смачнай ежы, пітве і добрай кампаніі. Але самае прыемнае тое, што банкеты ладзяць, калі нешта добра скончылася і ўжо няма пра што хвалявацца. А заўтрашні дзень тады падаецца вельмі далёкім.

Святы Георг быў шчаслівы, што бойка адбылася і яму не прыйшлося забіваць цмока, бо, шчыра кажучы, ён зусім не любіў забіваць, хоць нярэдка, на жаль, бываў вымушаны гэта рабіць.

Цмок таксама быў шчаслівы, што бойка адбылася і ён выйшаў з яе без ніводнае драпіны, ды яшчэ здабыўшы сабе папулярнасць.

І хлопчык быў шчаслівы, што бойка адбылася і, нягледзячы на гэта, абодва ягоныя сябры выдатна пачуваюцца і цудоўна ставяцца адзін да аднаго.

І ўсе астатнія былі шчаслівыя, што бойка адбылася, а больш ім нічога й не было трэба. Шчасце было поўнае!

Цмок паводзіў сябе вельмі шляхетна — ён са скуры вылузваўся, каб кожнаму дагадзіць і сказаць хоць некалькі прыемных словаў. Ён зрабіўся душою кампаніі, і складвалася нават уражанне, што банкет быў наладжаны менавіта ў ягоны гонар. Святы Георг і хлопчык былі ўсяго толькі цмокавымі гасцямі на гэтым свяце. Але цмок зусім не заганарыўся — наадварот, праз кожныя дзесяць хвілін, ён нахіляўся да хлопчыка і прасіў:

— Слухай! Ты ж правядзеш мяне дадому пасля банкету?! Ну, калі ласка!

І хлопчык кожны раз згодна ківаў, хоць абяцаў маці доўга не затрымлівацца.

Нарэшце банкет скончыўся, і ўсе пачалі разыходзіцца. У паветры гучалі запрашэнні, віншаванні, добрыя пажаданні. Развітаўшыся з апошнім госцем, цмок таксама выйшаў на вуліцу. Ён пачухаў паты-

ліцу, сеў пасярэдзіне дарогі і ўтаропіўся ў зорнае неба.

— Якая чароўная ноч! — кепска артыкулюючы, прамовіў ён.— Чароўныя зоркі! Чароўнае месца! Не палезу я ні на якую гару, застаюся тут. Хлопчык абяцаў давесці мяне дадому — вось няхай і вядзе. Я ні за што не адказваю. За ўсё адказвае ён.

Яго галава ўпала на моцныя грудзі, і цмок мірна заснуў.

— Уставай, цмок! — жаласна прасіў хлопчык.— Ты ж ведаеш, што мяне чакае мама! А ты прымусіў мяне паабяцаць, што я давяду цябе дадому. Каб я ведаў, што так будзе, ніколі б не згадзіўся!

Хлопчык сеў побач з цмокам і горка заплакаў.

Дзверы з шынка адчыніліся, на дарогу ўпала палоска святла. Гэта Святы Георг выйшаў падыхаць халодным начным паветрам. Ён быў здзіўлены, убачыўшы перад сабой дзве постаці — вялізнага нерухомага цмока і маленькага хлопчыка, які быў у слязах.

— Што здарылася, маленькі мой сябар? — добразычліва папытаўся ён.

— Гэтая старая тоўстая бочка з элем! — рыдаў хлопчык.— Спачатку прымусіў мяне паабяцаць, што я давяду яго дадому, а цяпер кажа, што за ўсё адказваю я, і сам спакойна засынае! З тым жа поспехам можна завесці дадому тарпу сена! А я так стаміўся, і мяне чакае мама...— і ён зарыдаў яшчэ мацней.

— Не плач. Я табе дапамагу,— супакоіў яго Святы Георг.— Мы давядзем яго дадому разам.

— Зараз жа прачынайся, цмок,— рэзка загадаў ён і патрос цмока за локаць.

Той расплюшчыў вочы і сонна прамармытаў:

— Якая ноч, Георг, чароўная...

— Цмок! — сурова перапыніў яго Святы Георг.—
Як табе не сорамна! Хлопчыку ўжо даўно пара спаць,
што скажа яго маці, я нават уявіць не магу! Каб ты
не быў такі эгаіст, дык адправіў бы яго дадому яшчэ
дзве гадзіны назад!

— Ты маеш рацыю, Георг! — закрычаў цмок і рэз-
ка ўстаў.— Беднае дзіця! Табе даўно пара спаць! Гэта
недаравальна! Куды ты глядзеў, Святы Георг?! Ніякай
адказнасці! Хадзем хутчэй. Я абапруся на твой плячук,
Георг, а ты, хлопчык, дай мне руку.

Так яны і рушылі, рука ў руцэ. Святло ў вокнах
дамоў знікла, але сябрам свяцілі зоркі ды месяц. Калі
яны завярнулі за вугал і зніклі з вачэй, халодны вет-
рык данёс абрыўкі старой балады. Я не ўпэўнены, але
мне здаецца, што спяваў яе цмок!

Л. П. ХАРТЛІ

Конрад і ЦМОК

К

алісьці ў адной невяліччай краіне, якая ляжала за пяць дзён язды ад Еўропы, жыў хлопчык. Былі ў яго маці, бацька і два браты. Калі гэтая гісторыя толькі пачалася, хлопчыку споўнілася дванаццаць гадоў. Яму яшчэ не трэба было зарабляць сабе на хлеб, і цэлымі днямі ён гуляў у лесе, а часам назіраў, як ягонья старэйшыя браты валяць і пілююць дрэвы. Гэтаксама як іх бацька, браты былі лесарубы; калі-нікалі яны дазвалялі хлопчыку праехацца дадому вярхом на вялізным камлі. Спачатку ён баяўся, а калі перамог страх, што зваліцца, такая язда пачала яму вельмі падабацца. І ён бы, можа, і часцей далучаўся да сваіх братоў, але баяўся, што старэйшы брат, Леа, можа сказаць: «Конрад, пара й табе чым-небудзь заняцца. Ану, патрымай коней пару хвілін» ці «Конрад, ану, падыдзі сюды ды нахілі

гэтае маленькае дрэўца, каб мне было зручней сячы». Вядома, Конраду даводзілася дапамагаць, хоць іншы раз яго ўратаўваў сярэдні брат, Рудольф, які казаў: «Леа, ды адчапіся ты ад хлопца, ад яго болей шкоды, чым карысці». Тады Конрад і радаваўся, і сумаваў адначасова, бо ён быў бы й рады дапамагчы, але вельмі баяўся, што коні адціснуць яму ногі ці дрэўца разagneцца й балюча стукне яго.

Конрад моцна любіў сваіх братоў, асабліва Рудольфа, і вельмі ганарыўся імі. Яны былі такія дужыя і спрытныя! Ён быў упэўнены, што нават калі вырасце, ніколі не здолее быць такім, як яны. «Мне не суджана быць лесарубам,»— журыўся хлопчык.

Аднаго разу па абедзе Леа даў яму ў рукі сякеру і болей настойліва, чым раней, узяўся вучыць, як ёю карыстацца. Конрад слухаў не надта ўважліва, а потым так нязграбна махнуў сякерай, што яна, слізгануўшы па кары дрэва, ударыла хлопцу па назе і рассекла чаравік. Леа раз'юшана закрычаў на яго. Конрад заплакаў, кінуў сякеру і, не чакаючы, пакуль Рудольф яго абароніць, пабег у глыб лесу. Ён бег без перадыху, пакуль галасоў з прасекі стала зусім не чуваць.

Лес вакол быў густы і маўклівы. Ва ўсе бакі разбягаліся вузкія сцяжынкi, якія, аднак, нікуды не вялі. Адна канчалася каля закінутае прасекі, другая знікала ў густым зарасніку. Але Конраду, які на памяць ведаў гэтую частку лесу, было зусім не страшна. Ён быў такі злы і пакрыўджаны на братоў, што нават не шкадаваў свайго сапсаванага чаравіка. Але ён вельмі баяўся, што

ў яго рассечаная нага, бо тады яму давялося б праглынуць сваю гордасць і крыўду і, вярнуўшыся да братаў, прасіць, каб яго падвезлі, бо дадому было далёка ісці.

Конрад уважліва агледзеў дзірку на чаравіку, але крыві не ўбачыў. Тады ён асцярожна зняў чаравік — шкарпэтка была крыху рассечаная, але нага цэлая. Якое шчасце! «Гэта магія, — вырашыў хлопчык, — белая магія!» Вядома, белая магія сустракаецца куды радзей за чорную, пра якую яму шмат казалі маці, бо лічыла, што чорная магія прыносіць шмат шкоды людзям, і хвалявалася за свайго сыночка. Ах, як цудоўна было б дзе-небудзь у лагчыне ці гаёчку спаткаць добрую чараўніцу, якая ўратавала яго! Ён агледзеўся вакол і пацалаваў паветра, спадзеючыся прыцягнуць яе ўвагу, але нават калі чараўніца й была побач, дык вырашыла застацца нябачнаю.

І ўсё ж Конрад, узрадаваўшыся, што застаўся цэлы, адчуў, што здольны на любыя прыгоды. Не, ён не будзе вяртацца да братаў — наадварот, ён пакажа ім, што не мае патрэбы ў іх абароне. Хлопчык вырашыў, што пойдзе ў лес далёка-далёка, куды яшчэ ніколі не заходзіў, і вернецца дадому толькі пад самую ноч. Стаяў цёплы восеньскі дзень, у лесе было шмат розных ягад, дый у заплечніку засталіся сякія-такія харчы. І Конрад смела рушыў наперад.

Неўзабаве лес зрабіўся іншы: высокія пагоркі змяняліся на вузкія глыбокія лагчыны, якія хлопчыку даводзілася пераходзіць у самых нізкіх месцах (так яму, прынамсі, здавалася). Ён то караскаўся ўгару, то спу-

скаўся ўніз, прадзіраючыся праз гушчар, бо ніякіх сце-
жак тут не было. Конрад стаміўся. У тым месцы, дзе
чаравік быў рассечаны, грубая скура балюча муляла
нагу. Не раз ён збіраўся павярнуць назад, але, калі
ўзбіраўся на вяршыню аднаго пагорка і бачыў, што да
наступнага зусім рукою дастаць, ён вырашаў прайсці
яшчэ крыху і спускаўся ў новую маўклівую лагчыну,
залітую сонцам, якое апусцілася ўжо так нізка, што
хлопчык бачыў яго, не падымаючы галавы. Ён падумаў,
што хутка пачне цямнець, і, спалохаўшыся, цвёрда вы-
рашыў, што далей за наступны пагорак ужо не пойдзе.
Але калі ён ускараскаўся на яго, перад яго вачыма

Ўзнікла ні з чым не параўнальнае відовішча. Каб убачыць такі цуд, хлопчык пагадзіўся б прайсці ўтрая болей. Перад ім раскінулася неабсяжная даліна, залітая мяккім аранжавым святлом, і на самым даляглядзе паўставала высокая, як гара, і пляскатая, як лязо, скала, з якой нібыта вырастаў замак. Немагчыма было сказаць, дзе канчаецца скала і дзе пачынаецца замак. Конрад напружыў зрок: паветра ў яго краіне было такое чыстае і празрыстае, што ўсё наўкола можна было ўбачыць з вельмі далёкай адлегласці,— замак мог быць і за пяць міляў ад яго, і за дзесяць, а можа, і за дваццаць. І тут Конрад прыгадаў, што ў маці на кухні вісіць карцінка, на якой намалюваны такі самы замак. Ён адразу пазнаў яго: гэта быў каралеўскі замак.

Вакол замка адбывалася нешта незвычайнае. Замак быў упрыгожаны сцяжкамі, з яго расчыненых вокнаў звісалі рознакаляровыя дываны і вышываныя золатам тканіны. На ветры трапяталіся чырвоныя стужкі. Уся прастора перад замкам была запоўненая чорнаю масай, якую на дзве часткі разразала дарога. Конрад зразу меў, што гэта абাপал дарогі вялікім натоўпам стаяць нейкія людзі, але вершнікі ахоўваюць дарогу і нікога на яе не прапускаюць. А па самай сярэдзіне дарогі, павольна і ўрачыста, па чатыры ў рад, ішлі герольды і трубілі ў трубы. Раптам яны ўсе разам спыніліся і выстраіліся ўздоўж дарогі. Усё аціхла, нават вецер стаіў дыханне, і сцяжкі абвіслі, як анучкі. Удалечыні ўзніклі чатыры вершнікі; за імі, крыху воддаль, ехаў яшчэ адзін. Ягоная вопратка, расшытая каштоўнымі камя-

нямi, зырка блішчала, на шаломе калыхаліся белыя страўсіныя пёры. Вершнік ехаў, крыху нахіліўшы галаву,— можа, ад гордасці, а можа, ад сарамлівасці — цяжка было сказаць. А можа, так ён адказваў на прывітальныя крыкі людзей, якія махалі насоўкамі і падкідалі ў паветра капелюшы?

Адзінокі вершнік набліжаўся да палаца, а гледачы — і Конрад разам з імі — не зводзілі з яго вачэй. Калі да першых прыступак заставалася ўжо ўсяго некалькі крокаў, раптам здарылася неверагоднае.

Паверхня скалы заварушылася, зморшчылася, у скале ўзнікла вялікая дзірка, з якой валіў дым, потым адтуль высунулася галава, падобная да змяінай, чорная як ноч, цвёрдая, як чорнае дрэва, вялізная, як цень ад хмары. Яна пакруцілася сюды-туды на тоўстае шыі і кінулася наперад. Натоп хлынуў назад, і вершнік застаўся сам-насам з агідным монстрам. Конрад убачыў, як рыцар азірнуўся,— каб ён завярнуў каня, дык мог бы яшчэ захаваць жыццё. Але шукаць паратунку ён не схацеў.

Конрад вельмі спалохаўся. І апошняе, што ён паспеў заўважыць, раней чым даў цягу, — гэта страшэнны ўраган, які раптам узняўся вакол замка і ў адно імгненне паздзіраў з яго ўсе ўпрыгожанні: і сцяжкі, і дываны, і стужкі.

Дрэжныя навіны разлятаюцца хутка. Не было выключэннем і тое, што здарылася каля палаца. Таму дома нават не заўважылі, што Конрад згубіўся. Маці, праўда, некалькі разоў пыталася: «Куды гэта Конрад падзеўся?»— але ніхто не мог нічога ёй адказаць. Ста-

рэйшыя сыны і іх сябры толькі і рабілі, што абмяркоўвалі жахлівы лёс жаніха прынцэсы Гэрміёны. Таго дня прынцэса павінна была пабрацца шлюбам з сынам манарха суседняй дзяржавы. Гэта быў вельмі прыемны малады чалавек: галантны, смелы, прыгожы — добрая партыя для прынцэсы.

— А ці бачыла яго прынцэса калі-небудзь раней? — пацікавілася маці.

— Якая розніца?! — абурыўся муж.— Гэты шлюб зрабіў бы нас наймацнейшай дзяржавай! А хто цяпер захоча ўзяць яе ў жонкі?

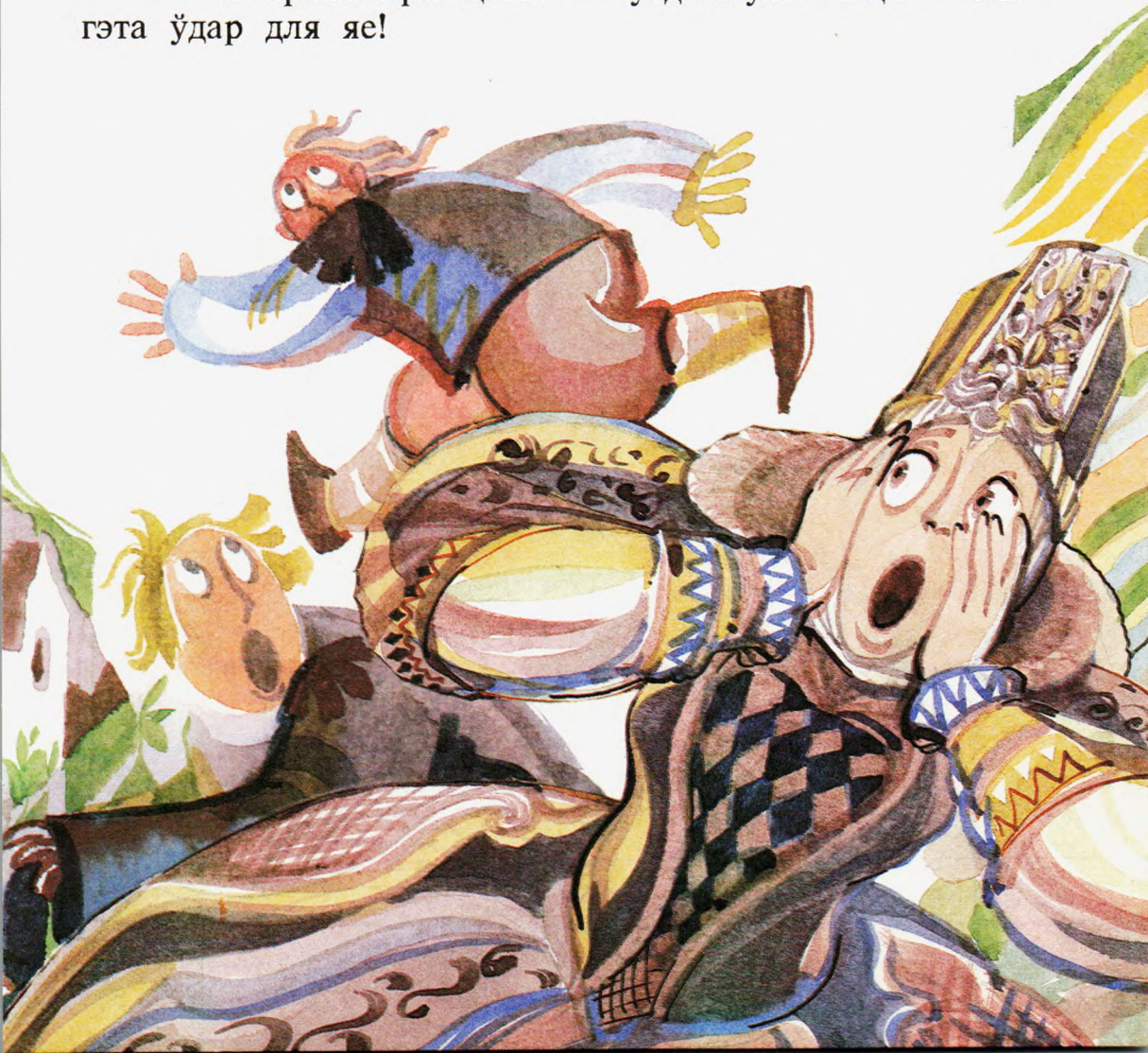
— Ну, такіх, хто захоча, будзе болей, чым трэба,— упэўнена сказаў Леа.— Прынцэсе толькі семнаццаць гадоў, і яна самая прыгожая дзяўчына ў свеце.

Спрацацца тут было немагчыма, бо Леа сказаў праўду. Пра прынцэсіну прыгажосць расказвалі легенды. Калі ў іншых краінах мужчыны параўноўвалі каханую з ружаю, з сонцам ці зорамі, дык у іх каралеўстве найбольшаю пахвалою было параўнанне з прынцэсаю Гэрміёнай.

Яна была такая прыгожая, што калі яна нешта рабіла ці нават проста размаўляла,— ужо адно гэта псавала яе прыгажосць. Таму прынцэса нічога не рабіла і размаўляла вельмі рэдка. Яна амаль не выходзіла з палаца, шкадуючы сваіх падданных, бо як толькі яны яе бачылі, дык не маглі ўжо кахаць болей нікога, апроч яе. Так яна і жыла ў самоце, і простыя людзі — такія, як Конрад і яго браты, — нічога пра яе не ведалі. Апроч таго, вядома, што прынцэса неверагодна прыгожая.

— Ясная рэч,— разважаў Леа,— новы жаніх павінен быць добра ўзброены і падрыхтаваны да бойкі з цмокам. Што мог зрабіць гэты небарака? Ён шыкоўна апрануты, але ж без зброі... Каралю трэба будзе, відаць, выклікаць паліцыю ці загадаць, каб замуравалі дзірку ў скале, і тады цмок памрэ з голаду.

— Небарака прынцэса! — уздыхнула маці.— Які гэта ўдар для яе!

Потым яны пачалі спрачацца, дзе была прынцэса, калі цмок праглынуў яе няшчаснага жаніха. Адны казалі, што бачылі яе каля акна, другія, — што яна якраз тады малілася ў капліцы. Але ўсё гэта былі толькі чуткі. Нарэшце бацька, стаміўшыся ад спрэчак, сказаў:

— А мне здаецца, што яе нідзе не было.

— Як гэта так? Недзе ж яна павінна была быць, — не пагадзіліся астатнія.

— Ну, я сказаў тое, што думаю, — адказаў бацька.

У гэты момант увайшоў Конрад. Ён чакаў, што яму дадуць дыхту за тое, што ён гэтак позна вярнуўся. І ў любы іншы дзень так бы яно і было. Але тым вечарам усе былі занадта ўсхваляваныя, і яго позні прыход быў успрыняты, як звычайны хлапечы жарт. Конрад хацеў быў расказаць пра тое, што ўбачыў у лесе. Але як толькі пачаў, перад яго вачыма раптам да драбніц усплыло ўсё, што здарылася каля палаца. Хлопчык адразу спалатнеў і змоўк. Браты крыху пасмяяліся з малога і зноў пачалі размову пра цмока, пра прынцэсу ды пра яе жаніха.

Конрад вельмі стаміўся, дарога дадому падалася яму бясконцаю, але пакуль ён ішоў, яго ўвесь час падтрымлівала думка, што бацькі і браты будуць з захапленнем слухаць пра ягоныя прыгоды. Якое ж яго чакала расчараванне! Леа ўвогуле не зацікавіўся расказам, а Рудольф сказаў, што з такой далечыні наўрад ці можна было што-небудзь добра разгледзець. Што зробіш, яны былі дарослыя, а ён малы... Што ён мог ведаць пра такую сур'ёзную справу?! Браты зноў пачалі балбатаць,

абмяркоўваючы, колькі народу, апроч прынца, з'еў цмок ды куды магла падзецца рака чорнай крыві... І такі цудоўны дзень скончыўся для Конрада вельмі сумна.

Увесь каралеўскі двор быў, безумоўна, у жалобе. Дзеля знішчэння цмока быў прызначаны генерал. Але з самага пачатку перад харугвай будучых мсціўцаў, якія падпарадкоўваліся непасрэдна генералу, паўстала неадольная перашкода: цмок некуды знік, не пакінуўшы аніякіх слядоў. Нават дзірка, праз якую ён вылазіў, таксама знікла! Прафесійныя альпіністы, надзейна прывязаныя вярхоўкамі, абследавалі кожную пядзю скалы — спачатку дзеўбучы яе кіркамі, а потым разглядаючы ў мікраскопы, — але не знайшлі ані шчыліны. Маленькія кветкі, што чапляліся за скалу і якія прынцэса, па чутках, вельмі любіла, па-ранейшаму раслі і квітнелі, нібыта нічога не здарылася.

Народ быў надта незадаволены працаю экспертнай камісіі. Усе казалі, што камісія шукае не там, дзе трэба, і толькі зацягвае справу. Якія толькі спробы не рабіліся, каб выманіць цмока! Скалу хіба што дынамітам толькі не падрывалі, баючыся пашкодзіць замак.

Да цмока быў накіраваны герольд, які ўвесь ажно калаціўся ад страху. Вучоныя цмакаведы вычыталі ў кнігах, што ў былыя часы цмокі патрабавалі штогадовых чалавечых ахвяраў, і герольд павінен быў запытацца ў цмока, якія той выстаўляе ўмовы. Але цмок нічога не адказаў.

Тады герольду загадалі закрануць цмокаву пыхлі-васць, выклікаўшы на бойку з якім-небудзь славым

асілкам каралеўства. Няхай цмок прызначыць дзень і час, і пытанне (так ці іначай) будзе вырашанае назаўжды. Але зноў усё было марна: цмок не адказваў.

Тады герольд асмялеў і заявіў ужо ад сябе, што калі цмок такі баязлівец, дык ён сам гатовы з ім біцца ці нават пакліча малодшага брата. Дарма: цмок і на гэта не звярнуў увагі.

Тыдні складаліся ў месяцы, а цмок усё не паказваўся. Народ асмялеў. А тут яшчэ прыйшоў ліст ад караля суседняй дзяржавы. Усе думалі, што манарх, улюбёны старэйшы сын якога сустрэў такую страшную смерць, цяпер будзе патрабаваць кампенсацый і пагражаць іх краіне. Але той паставіўся да сумнага здарэння памяркоўна. Ён абвясціў, што здымае з каралеўства адказнасць за смерць свайго сына, бо зразумела, што прадугледзець такую з'яву, як цмок, немагчыма, ды і — як бы там ні было — сапраўднаму рыцару пачэсна загінуць дзеля самай прыгожай жанчыны ў свеце. Даведаўшыся пра такія галантныя словы караля, людзі нават пачалі спадзявацца, што, можа, ён сам папросіць рукі прынцэсы Гэрміёны: суседні манарх быў удавец. Але так далёка яго шляхетнасць і рыцарскі дух не зайшлі.

І ўсё ж ад тых, хто хацеў ажаніцца з прынцэсай, не было адбою. Мала таго, пасля здарэння з цмокам іх колькасць павялічылася ў некалькі разоў. Пагалоўка пра цмока разнесла імя Гэрміёны ў такія далёкія краіны, куды не даходзіла слава нават пра яе прыгажосць. Што зробіш, цяпер яна была не толькі прыгажуня, але і пакутніца. Казалі, што цмок —

гэта цана, якую яна мусіць плаціць за сваё хараство.

Усё гэта ды яшчэ самотнае жыццё прынцэсы зрабілі яе яшчэ болей чароўнаю і прывабнай. Усе, ад караля да апошняга старца, хацелі зрабіць дзеля яе хоць што-небудзь (але што — ніхто не ведаў). Штодня яна атрымоўвала лісты цэлымі торбамі, і ў кожным было напісанае адно і тое ж: прынцэса — найцудоўнейшая дзяўчына ў свеце, аўтар ліста горача яе кахае і хацеў бы сам, замест прынца, ахвяраваць дзеля яе жыццём. Былі такія, хто заходзіў яшчэ далей і выказваў пажаданне, каб цмок з'явіўся зноў: тады яны маглі б прадэманстраваць сваю адданасць прынцэсе!

Але, праўду кажучы, ніхто не верыў, што цмок некалі зноўку з'явіцца. Некаторыя, хто на свае вочы цмока не бачыў, казалі, што цмок — звычайная галюцынацыя: проста ў прынца разарвалася сэрца ад шчасця, што ён апынуўся так блізка да прынцэсы, а потым гледачы, п'яныя ад радасці і хвалявання, усё астатняе выдумалі.

Але большасць была спакойная з іншае прычыны. Цмокі, як землятрусы ці каметы, — з'ява ўвогуле рэдкая. Таму знаўцы тэорыі імавернасцей хоць і прызнавалі, што ведаюць пра іх няшмат, але выказвалі ўпэўненасць, што таму, хто ўжо аднойчы ў жыцці цмока бачыў, другі раз гэта не пагражае.

А некаторыя ішлі яшчэ далей і казалі, што цяпер, як ніколі раней, іх краіна абароненая ад цмокавых візітаў. Іначай кажучы, краіна ўжо свайго цмока перажыла.

Праз паўтары гады цмок ужо здаваўся плёнам чыстай фантазіі, і ўсе прыгадвалі яго толькі з усмешкай.

Падчас святаў ды кірмашоў людзі рабілі цмачынае чучала, цягалі яго па вуліцах і разыгрывалі розныя смешныя сцэнкі. А газетчыкі, калі пісалі ў сваіх артыкулах пра якую-небудзь уяўную, на іх погляд, небяспеку, вобразна называлі яе «цмокам прынцэсы Гэрміёны».

Сустракаліся, праўда, і тыя, хто ставіўся да цмока вельмі сур'ёзна (хоць такіх было зусім няшмат), усе яны дагэтуль дзякавалі Богу, што цмок не крануў ні іх, ні іхніх сваякоў, ні крэўных.

Тым часам будаваліся новыя фабрыкі і заводы, справы ў краіне ішлі добра, і яна квітнела і багацела штодня. Час жалобы мінуўся, і нарэшце прынцэсе Гэрміёне быў абраны новы жаніх.

Ён паходзіў з не менш славутага каралеўскага

роду, чым першы (газеты пісалі, што нават з яшчэ больш славутага). І яму рыхтавалі яшчэ болей урачыстую сустрэчу. Але гэтым разам усё павінна было адбывацца паводле зусім іншага сцэнарыя, каб ні ў кога не ўзнікла згадак пра мінулы прыём.

Адным з новаўвядзенняў быў узвод кулямётчыкаў, узброеных кулямётамі новай мадэлі. Кулямётчыкам выдалі безліч набояў, што праўда, халастых, і ўзвод павінен быў стаяць непадалёк ад месца, з якога мінулы раз цмок вылез са скалы. Як вядома, першы жаніх, убачыўшы смяротную небяспеку, паспеў крыкнуць толькі нешта накшталт: «Дарагая Гэрміёна!»— адным гэтым паспеўшы засведчыць прынцэсе сваю любоў і адданасць. Часу сказаць што-небудзь яшчэ ў яго не хапіла, і ніхто не мог дакладна прыгадаць нават гэтыя ягоныя словы. Таму новы жаніх прапанаваў, што ён укленчыць на першых прыступках лесвіцы, якая вядзе да замка, і скажа невялічкую прамову — што-небудзь накшталт напалову малітвы, напалову клятвы ў каханні.

І вось дзень вяселля настаў. Падзвіцца на гэтае відвішча сабраўся вялікі натоўп. Усе былі ў цудоўным настроі, бо прыйшлі, каб зрабіцца сведкамі падвойнага свята: па-першае, вяселля іх улюбёнай прынцэсы, а па-другое, яе вызвалення ад цмока. Салют халастымі з кулямётаў змешваўся з гукамі ваеннага марша, што даводзіла гледачоў да экстазу. Калі ж шчаслівы абранец укленчыў, каб красамоўна выказаць Гэрміёне свае пачуцці, запанавала мёртвая цішыня. Ледзь толькі няшчасны прынц вымавіў апошнія словы, як скала задрыжала, па-

чуўся жудасны рык, і... небарака ўзляцеў у паветра, заціснуты ў страшнай цмачынай пашчы. Трымаючы сваю ахвяру ў зубах, цмок імгненна схваўся ў скале.

Натоўп быў ахоплены жахам. І яшчэ ўвесь наступны тыдзень у каралеўстве панаваў страх. Рабіліся шалёныя спробы растлумачыць няшчасце шкодніцтвам той ці іншай асобы, некампетэнтнасцю кіраўніцтва дзяржавы. Шмат ні ў чым не вінаватых людзей загінула ад рук ашалелага натоўпу. Патаемна крытыкавалі нават караля.

Адно толькі прынцэсу ніхто не вінаваціў. Як і мінулым разам, у момант трагедыі яна была недзе адна, але ніхто не ведаў дзе. А калі неўзабаве Гэрміёну, якая была амаль у непрытомнасці, знайшлі ў сябе ў пакоі, усе былі ўражаныя яе вытрымкай: ужо праз некалькі хвілін яна села за стол і сваёю рукой напісала некалькі суцяшальных словаў чалавеку, які ледзь не зрабіўся яе свёкрам. Гэты ліст быў надрукаваны ў газетах, і, чытаючы яго, ніхто не змог застацца абыякавым, а шмат хто змахнуў слязу. Прынцэса называла сябе самай мізэрнай і няшчаснай кабетай у свеце, бо прынесла смерць двум вартым павагі й захаплення рыцарам (прычым другі нават болей варты, чым першы). А ў канцы ліста яна дадала, што, відаць, адзінае выйсце, якое засталася цяпер гаротнай дзяўчыне — назаўжды схвацца за кляштарнымі мурамі. Гэтая заява выклікала буру пратэсту. З усіх куткоў краіны пасыпаліся лісты, паданыя малілі прынцэсу перамяніць сваё рашэнне. Каб дастаўляць гэтыя лісты, давялося пусціць дадаткова дзесяткі паштовых цягнікоў.

Ніякіх перабояў з прэтэндэнтамі на прынцэсіну руку не было — наадварот, іх колькасць значна павялічылася. Прынцэсіна слава расла разам з яе няшчасцем. Яшчэ ніколі Гэрміёна не была такой папулярнай.

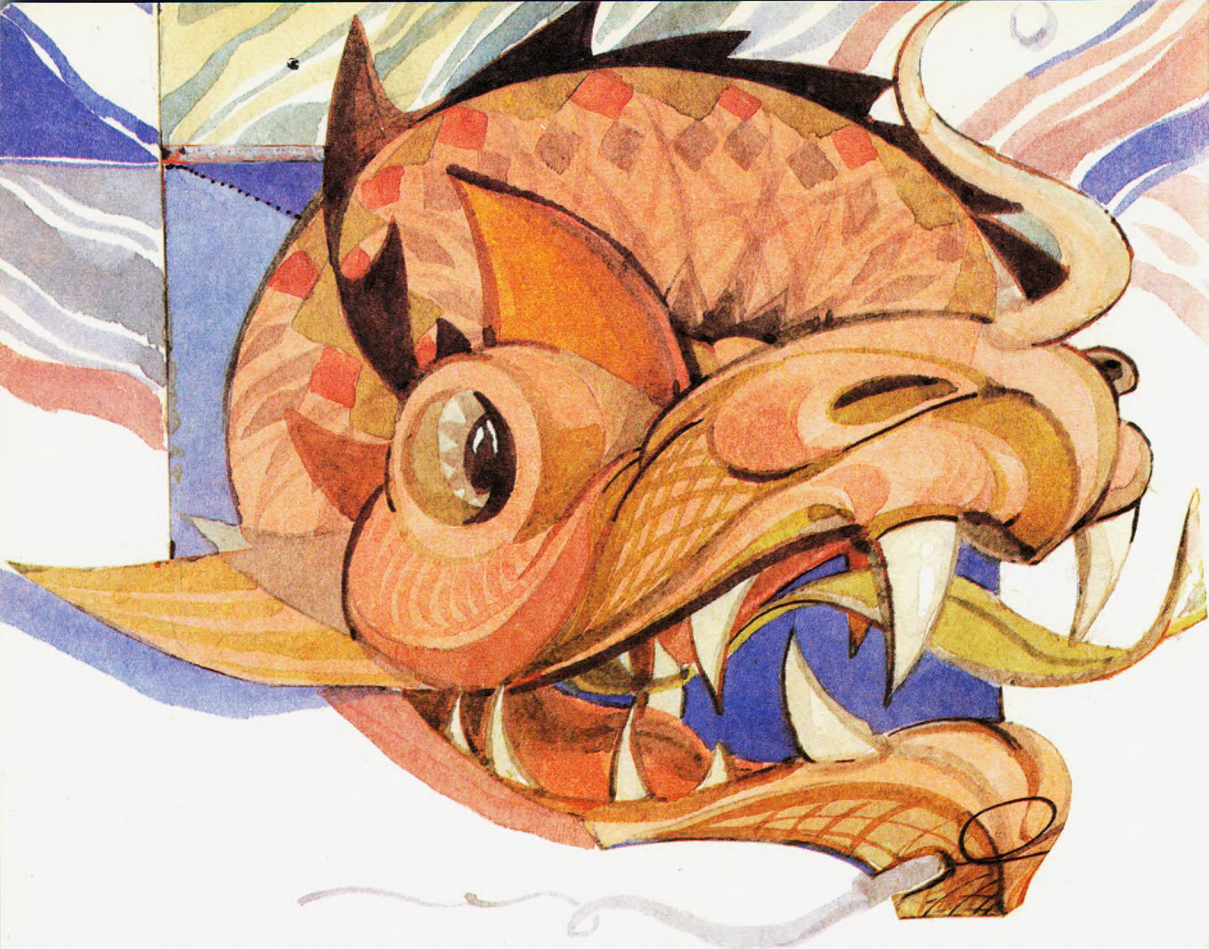
Народ моцна парадавала заява вайсковых экспертаў, якія запэўнівалі, што трагічны выпадак не паўтарыўся б, каб кулямётчыкі былі ўзброеныя сапраўднымі, а не халастымі набоямі. «Пару добрых кулямётных чэргаў,— казалі яны,— і не будзе пра што турбавацца!» Народ з радасцю ім паверыў.

Сапраўды, трэба, каб падрыхтоўка да прынцэсінага вяселля цалкам вялася вайскоўцамі!

Галоўнакамандуючы аддаў загад наступным разам нікога з пабочных асобаў на ўрачыстую цырымонію вячання не дапускаць. Ён вырашыў, што хоць цмокавы дні ўжо і злічаныя, але лепей з ім усё ж не жартаваць. Эскорт новага жаніха (а жаніх ужо быў абраны) павінен быў складацца выключна з прафесійных вайскоўцаў, вымуштраваных і добра ўзброеных.

І вось вайскоўцы выступілі па дарозе да замка на зыходныя пазіцыі. Сонца зіхацела на тысячах іх сталёвых шаломаў. Выгляд у іх быў непераможны!

Але — на жаль! — ледзь толькі прынц прамовіў словы кахання, як скала расшчапілася і з'явіўся цмок. Сустрэча яму была падрыхтаваная вельмі цёплая: дзесяць тысяч вінтавачных куль і залпы кулямётнага агню вылецелі яму насустрач! Але жорсткія цмокавы вочы нават не міргнулі. Ён быў пазбаўлены толькі аднае радасці: калі ён схапіў прынца, агонь не сціх, і прынц,

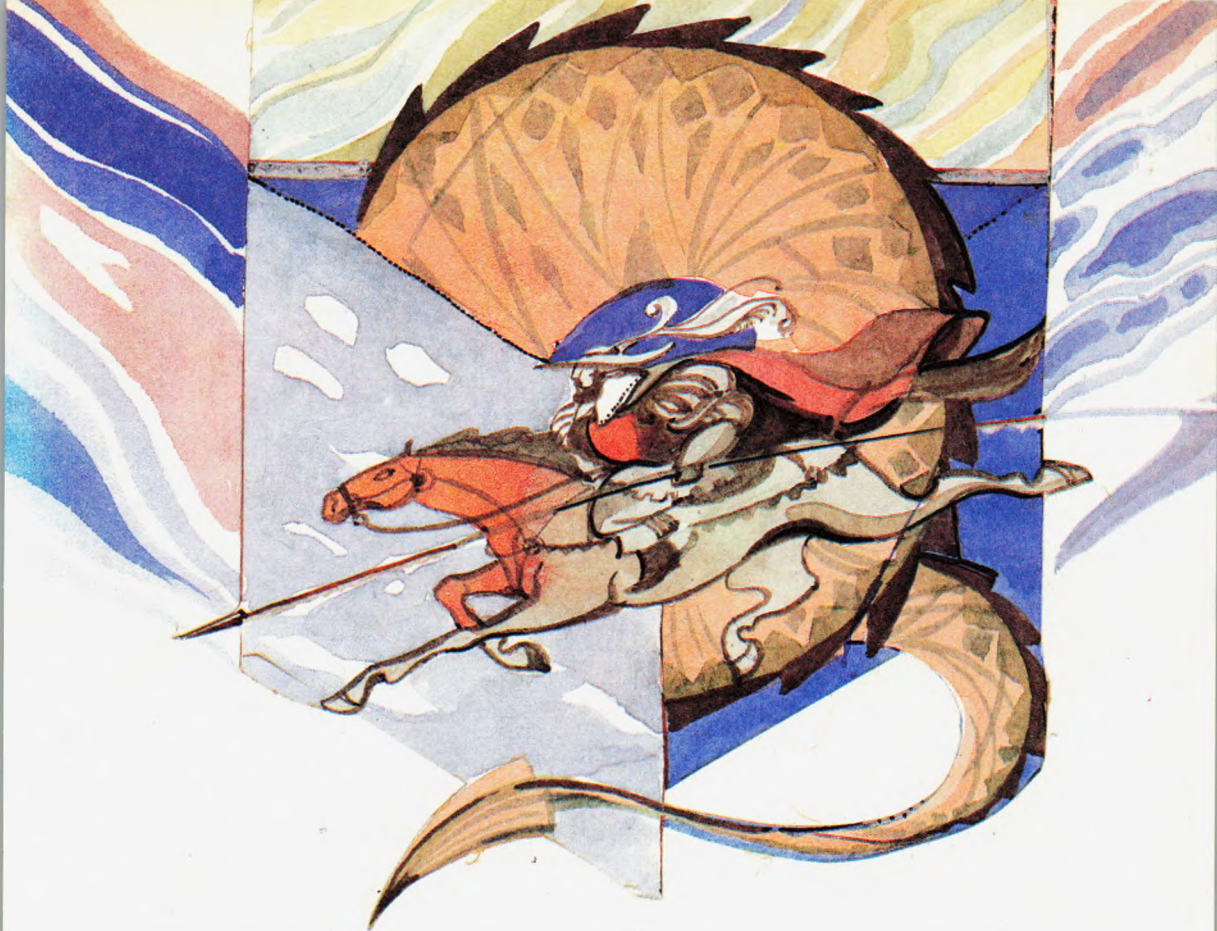

пакуль цмок цягнуў яго ў сваё логвішча, быў увесь прадзіраўлены кулямі. Прынца забіў уласны эскорт, хоць у разлікі вайсковых экспертаў гэта, відаць, не ўваходзіла.

Каралеўскія хронікі наступных двух гадоў поўныя суму. Любы гісторык з радасцю прапусціў бы гэтыя жахлівыя старонкі з жыцця краіны.

Запасы прынцаў — прэтэндэнтаў на прынцэсіну руку — усё ж не былі невычэрпныя і маглі ўрэшце скон-

чыцца. Таму было вырашана прымаць прапановы ад рыцараў, якія мелі шляхетнае паходжанне, але былі больш знакамітыя сваімі баявымі подзвігамі, чым рангам.

Сем дзён сем найлепшых рыцараў адзін за адным павінны былі выклікаць цмока на смяротную бойку. Усе спадзяваліся, што калі цмок і пратрымаецца ўсе гэтыя сем дзён запар, дык, прынамсі, ужо стоміцца і на восьмы дзень будзе няздольны супрацьстаяць прынцу

блакітных крывей, які, па чутках, асаблівай удаласцю не вылучаўся.

Але... цмок зусім не стаміўся, а наадварот — практыка пайшла яму на карысць, і ён расправіўся з прынцам гэтак жа лёгка, як і з сямю яго папярэднікамі.

На гэтым скончыўся першы этап. Шляхетная кроў лілася галонамі, але ўсё яшчэ знаходзіліся рыцары, якія прагнулі выпрабаваць лёс. Потым пачаўся ажыятаж, часткова заснаваны на дэмакратычным руху ў краіне, а часткова на пачуццях, якія былі ў кожнага мужчыны (вартага так называцца) да прынцэсы Гэрміёны. Чаму гонар вызваліць прынцэсу належыць толькі прывілеяванаму класу?! Кароль пагадзіўся, што гэта несправядліва, і народ выставіў свайго кандыдата — дужага, суровага каваля.

Пра шлюб каваля ды прынцэсы і гаворкі, вядома, не было. Каваль нават не марыў пра гэта. Стоячы каля прыступак, што вялі ў палац, разам са сваімі вернымі сябрамі, якія, рызыкуючы сабою, прыйшлі падтрымаць яго (бо гледачоў на той час ужо не дапускалі), каваль з радасцю сказаў бы некалькі словаў — калі не каханьня, дык хоць нянавісці да цмока. Але яму было забаронена што-небудзь казаць, і, відаць, менавіта гэта захавала яму жыццё, бо цмок каваля не ўшанаваў — не выйшаў.

Цмокаў гнеў і прага крыві былі скіраваныя выключна на тых, хто па-сапраўднаму кахаў прынцэсу і мог, прынамсі тэарэтычна, пабрацца з ёй шлюбам. Цмок не быў ворагам людзей, ён быў асабістым ворагам прынцэсы.

Як толькі гэта зразумелі, было нарэшце прынятае адзінае разумнае рашэнне. Кароль — што праўда, насуперак сваёй волі — вымушаны быў даць згоду, і герольды абвясцілі, што любы, хто заб'е цмока, возьме шлюб з прынцэсаю і атрымае палову каралеўства ў дадатак.

Падданыя зноў уздыхнулі з палёгкай. І чаму толькі ніхто раней не дадумаўся да такога простага рашэння? Надзея лунала ў паветры; публіку зноў дапусцілі да відовішча; бойкі адбываліся штодня, і, хоць канец у кожнай быў аднолькавы, газетчыкі заўсёды знаходзілі нешта падбадзёрвальнае: то цмок згубіў зуб, напрыклад, то на яго чорных грудзях з'явілася нейкая шэрая пляма, то ён спазніўся на некалькі секунд ці растаўсцеў ад добрага жыцця, а то нават усміхнуўся і выглядаў амаль добразычліва. Небарак-героям таксама знаходзілася некалькі прыемных словаў, і асаблівая ўвага надавалася іх красамоўным прамовам, прысвечаным прынцэсе. Толькі паводле прамоваў і можна было параўнаць спаборнікаў паміж сабой, бо іх дыялогі з цмокам нічым не розніліся. Цмоку вельмі не даспадобы былі кампліменты, якімі асыпалі прынцэсу. Чым болей гарачыя былі словы кахання, тым жудаснейшы быў канец.

Леа, Конрадаў брат, быў адзін з першых валанцёраў і загінуў па-геройску. Конрад вельмі сумаваў па сваім энергічным, нецярплівым браце. Хіба маглі бацькі падумаць, што цмок, які спачатку падаваўся такім жа далёкім, як кароль і прынцэса, знойдзе сабе ахвяру ў іх доме. Але яны ганарыліся сваім сынам, гэта іх пад-

трымлівала і памяншала боль. Конрад штодня занепадаў духам. Ён вельмі баяўся, што і Рудольфу, яго ўлюбёнаму брату, можа прыйсці ў галаву думка выклікаць цмока на бойку. Праўда, Рудольф быў не такі гарачы, як Леа, і апроч таго ён быў заручаны з адной мілай дзяўчынай. А жанатым мужчынам было забаронена біцца з цмокам, хоць, вядома, знаходзіліся такія, хто хаваў, што жанаты, і паміраў потым ад цмокавых зубоў смерцю халасцяка.

Конрад карыстаўся любою нагодай, каб пахваліць Шарлоту, Рудольфаву нарачоную. Увесь час ён маліў Рудольфа хутчэй ажаніцца з ёю. Хвалюючыся за брата, Конрад аднойчы адважыўся нават сказаць, што Шарлота падаецца яму нават прыгажэйшай і чароўнейшай за прынцэсу. Рудольф загадаў яму змоўкнуць, калі ён не хоча, каб яго пабілі.

— Я нічога не кажу, прынцэса вельмі прыгожая, — не здаваўся Конрад, — але яна бялявая, а ты заўсёды казаў, што табе падабаюцца толькі брунеткі. А якія чароўныя валасы ў Шарлоты! Чорныя, як крылы ў крумкача! Калі ласка, паабяцай, што пабярэшся з Шарлотай гэтым месяцам.

— Як я магу? — адказаў Рудольф. — У мяне няма ні грошай, ні дома. Куды я прывяду жонку?

Конрад ведаў, што гэта не зусім так. Хоць Рудольф і лічыўся за веселуна і зуха, але траціў ён няшмат, і ськія-такія грошы ў яго вяліся. А сам Конрад, хоць забляў не шмат, але зусім нічога не траціў.

— Калі ты паабяцаеш згуляць вяселле праз два ты-

дні,— маліў ён,— я аддам табе ўсе мае грошы і не пайду ва ўніверсітэт, а застануся лесарубам.

Уявіце сабе, як цяжка было беднаму хлопцу зрабіць такую прапанову. Але Рудольф толькі пасмяяўся.

— Трымай свае грошы, даражэнькі Конрад, яны спатрэбяцца, калі прыйдзе твая чарга біцца з цмокам.

Такі адказ Конрада зусім не абнадзеіў, і ён пачаў думаць, якім іншым чынам уратаваць брата. Кароль абяцаў засыпаць золатам таго, хто прыдумае, як пазбавіцца ад цмока. Старыя бабкі, калекі і адданыя мужы дасылалі розныя прапановы. Напрыклад, дазволіць якому прэтэндэнту на прынцэсіну руку пранікнуць у палац крадком,— прапанова не прайшла, бо нават калі ён і здолее прайсці ў палац, дык цмок усё роўна застанеца жывы і здаровы. Прапапоўвалі змяніць каралеўскага чарадзея на якога іншага, больш кампетэнтнага. На гэта міністр унутраных спраў адказаў, што на перавозе коней не мяняюць, што каралеўскі чарадзеі мае сусветную вядомасць, што ніхто не ведае замка лепей чым ён, і, самае галоўнае, што чарадзеі — адзіны прынцэсін сябар, і было б вельмі жорстка пакінуць яе без яго падтрымкі і парады.

Адзін разумнік (відаць, незадаволены ўладамі) нават дазволіў сабе заўвагу, што калі нічога не зменіцца, дык прынцэса так і застанеца ў дзеўках. Газеты паднялі яго на смех, і ён згубіў працу.

«Каб толькі я мог прабрацца ў палац,— марыў Конрад,— можа, я там што-небудзь бы прыдумаў. Трэба напісаць прынцэсе ліст, але вельмі тактоўна».

Ён пачаў пісаць ліст, але асадка не слухалася яго. Яна нібыта мела сваю волю, якая змагалася з ягонай. Замест каштоўных прапаноў на паперы з'яўляліся куртатыя фразы кшталту «маё жыццё ў вашай уладзе», «нельга жадаць лепшай смерці»... Стаміўшыся, ён дазволіў асадцы пісаць самой. Калі ліст быў гатовы, ён з жахам убачыў, што з-пад яго пярэ выйшла невялічкае прызнанне ў каханні да прынцэсы, падобнае да тых, што амаль штодня змяшчалі газеты ў калонцы гістарычнай хронікі (якая не надта адрознівалася ад некралогаў). Конрад адкінуў паперку і пачаў пісаць зноў. Гэтым разам справа пайшла лепей. Ён паставіў подпіс, надпісаў на агортцы: «Прынцэсе Гэрміёне» — і занёс ліст на пошту. Хлопец ведаў, што прынцэса атрымае ягоны ліст толькі праз некалькі дзён, а то і тыдняў, бо ёй дасылаюць вельмі шмат лістоў...

Калі Конрад вярнуўся дадому, ён знайшоў у сваім пакоі Рудольфа, які стаяў каля стала і нешта трымаў у руцэ.

— Ха-ха-ха! — засмяўся ён. — Я цябе раскусіў!

Конрад не зразумеў, што той мае на ўвазе.

— Ага, — сказаў Рудольф, хаваючы рукі за спінай, — дык ты мне хлусіў. Ты сам загахаўся ў прынцэсу. Ты ўгаворваў мяне не біцца з цмокам, бо сам хочаш яго забіць і здабыць сабе славу!

Рудольф смяўся, а напалоханы Конрад закрычаў:

— Не, ты нічога не разумееш!

— Ану, паслухай, — сказаў Рудольф і пачаў чытаць Конрадава прызнанне ў каханні. Спачатку кпліва, по-

тым больш сур'ёзна, а скончыў са слязьмі ў вачах, голасам, які дрыжаў ад пачуццяў, што захапілі яго.

Хвіліну абодва маўчалі. Конрад працягнуў руку, каб забраць паперку, але Рудольф не аддаў яе.

— Аддай,— папрасіў Конрад.

— А навошта яна табе? — запытаў брат.

— Я хачу яе спаліць! — закрычаў Конрад.

— Не,— усміхнуўся Рудольф і ціхенька адштурхнуў Конрада.— Няхай пабудзе ў мяне, можа, калі прыдасца, хто ведае?!

Ён выйшаў, забраўшы паперку з сабой. Конрад гатовы быў памерці, бо зразумеў, што зрабіў дурасць.

Ён меў рацыю. Праз два дні Рудольф, паміж іншым, паведаміў, што прапанаваў сябе за прэтэндэнта на прывілей вызваліць прынцэсу Гэрміёну з-пад цмокавай улады і што ягоная прапанова была прынятая.

— Бойка адбудзецца ў аўторак,— весела аб'явіў ён,— бедны стары цмок!

Маці загаласіла. Бацька моўчкі выйшаў з хаты і не вяртаўся больш за гадзіну. Конрад сядзеў, утаропіўшыся вачыма ў сцяну, і нічога вакол сябе не бачыў. Нарэшце ён запытаў:

— А як жа Шарлота?

— Ну,— легкадумна адказаў Рудольф,— яна рада, што я пайду. Яна ўсё разумее і сама вельмі шкадуе прынцэсу. «Я ведала, што ты захочаш біцца з цмокам,— сказала яна мне.— Я буду чакаць цябе».

— І гэта ўсё? — не паверыў Конрад.

— Яна мяне блаславіла.

Конрад задумаўся, потым запытаў:

— А ты прызнаўся ёй, што кахаеш прынцэсу?

Рудольфу зрабілася няёмка:

— Як бы я ёй такое сказаў? Гэта было б не надта прыгожа. Ну і потым, я ж не па-сапраўднаму кахаю прынцэсу. Проста тое прызнанне, што ты напісаў, прымусіла мяне адчуць, нібыта я яе кахаю. (Конрад згодна кіўнуў.) Я паспрабую кахаць яе, пакуль будзе ісці бойка. Калі цмок не паверыць мне, дык не выйдзе, і я згублю свой шанец. Але,— дадаў ён павесялеўшы,— я прачытаю тваё прызнанне, і гэта падмане цмока.

— А потым?

— Потым я вярнуся і ажанюся з Шарлотай. Яна мне верыць і ўсё разумее. А ты падаруеш нам крыху сваіх грошай, усе я не вазьму, бо я ж не хцівы.

Ён выйшаў пасвістваючы. Конрад самлеў ад жаху.

Каралеўскі палац, які шмат вякоў таму быў пабудаваны на скале, з трох бакоў абкружанай глыбокімі прорвамі, заўсёды лічыўся непрыступным. Казалі, што ў самой скале было выбіта больш пакояў, чым пабудавана з каменю на скале. У познія часы архітэктары ўпрыгожвалі толькі знешні выгляд палаца — дадавалі элегантныя вежкі ды балкончыкі.

Улюбёным прынцэсіным месцам у палацы быў пакой, так глыбока схаваны ў тоўшчы скалы, што сонечнае святло трапляла туды толькі пры дапамозе складанай сістэмы люстраў. Немагчыма было здагадацца, якая пара года на двары, бо цэлы год у каміне гарэў агонь. Уваход у гэты пакой быў толькі адзін — па стромкай вузкай лесвіцы, але, па чутках, выхадаў з яго было некалькі: цёмныя, нізкія праходы, якія, напэўна, вялі да патаемных сховішчаў у скале. Стагоддзямі ніхто імі не карыстаўся і не цікавіўся, але прынцэса захаплялася ўсім таямнічым і ведала праходы як свае пяць пальцаў. Часам яна нават падохала бацькоў — раптам узнікала перад імі нібыта з паветра.

Гэрміёна сядзела ў глыбокім фатэлі ля каміна і гар-

тала нейкія паперы. Прачытаць іх яна не магла, бо не хапала святла. Раптам на паперы ўпаў нечы цень. Прынцэса падняла вочы. Перад ёю стаяў чалавек. Як ён тут апынуўся, яна ведала не больш за нас з вамі, але зусім не здзівілася і не напалохалася.

— Ну што,— сказаў чарадзеі (безумоўна, гэта быў ён),— ты ўсё яшчэ незадаволеная?

— Учора, прынамсі, усё прайшло цудоўна,— прашаптала прынцэса.

— Ты прачытаеш мне, што ён сказаў? — папрасіў чарадзеі.

— Дай святла,— загадала прынцэса.

У тую ж хвіліну пакой напоўніўся залацістым святлом.

Гэрміёна гартала паперы.

— Рудольф, Рудольф,— мармытала яна.— А, вось і ён. Табе сапраўды цікава, што сказаў гэты небарака?

— Тое ж, што і іншыя?

— А што ж яшчэ? Але гэта асабліва ўдалы экзэмпляр,— хоць прынцэса й намагалася, каб яе голас гучаў абыякава, было відаць, што яна вельмі задаволеная.

Яе цень, які нібыта жыў сваім уласным жыццём, закалыхаўся, зморшчыўся і зрабіўся меней прыгожым. Прынцэса павярнула галаву і заўважыла гэта.

— Зноў гэты цень за сваё,— раздражнёна сказала Гэрміёна і загадала чарадзею: — Прыбяры яго!

Цень знік.

Прынцэса ўтульней уладкавалася ў фатэлі і чароўным голасам, але імітуючы вясковае вымаўленне, пачала чытаць:

«Міласцівая Прынцэса!»

Ва ўсе часы людзі шкадавалі мінулае і баяліся будучыні, але ніколі яшчэ гэта не было так слушна, як цяпер. Бо ў мінулым не было Прынцэсы Гэрміёны; у далёкай будучыні, мілы анёл (дай табе Бог жыць вечна), не будзе прынцэсы Гэрміёны — не будзе дзеля каго жыць, не будзе дзеля каго гінуць. Таму я кажу: няшчаснае ўчора, горкае заўтра! Я бласлаўляю сённяшні дзень, бласлаўляю гэтыя чароўныя хвіліны, калі жыццё і смерць зліліся ў адно, каб саслужыць табе апошняю службу, каб праспяваць апошняю песню!»

Прынцэса змоўкла, потым запытала звычайным голасам:

— Хіба ён не заслужыў, каб яго з'елі?

— Заслужыў, Ваша высокасць, яшчэ й як!

— А цяпер,— зноў загаварыла прынцэса, і яе голас загучаў жыва і ўсхвалявана,— я хачу прачытаць табе нешта зусім іншага кшталту. Нічога падобнага я яшчэ не атрымлівала.

Ціхутка, нібы сабака, які завінаваціўся, зноў прабраўшыся на сцяну, цень паказаў, што прынцэса нахмурылася ў задуменні.

Было з чаго. Ліст быў напраўду вельмі дзіўны. Аўтар шчыра прызнаваўся, што ён не надта смелы, не надта моцны і зусім не ўмее біцца. Ён нават мышэй баіцца, дык што ён можа супраць цмока? Ён пісаў, што прынцэса, якая, на яго погляд, вылучаецца не толькі прыгажосцю, але і немалым розумам, першая зразумее марнасць гэткай ахвяры. Але ён увесь час думае пра

яе, шкадуе яе і быў бы шчаслівы зрабіць для яе якую-небудзь, хай сабе і невялічкую, паслугу. Ягонае сэрца сціскаецца, калі ён уяўляе, як пакутуе бедная прынцэса, калі чакае зыходу бойкі паміж цмокам і яе чарговым рыцарам. Як ён хацеў бы палегчыць гэтыя цяжкія хвіліны! Ён лічыў бы за вялікі гонар, каб Гэрміёна дазволіла яму пабыць побач (няхай нават за дзвярыма) у горкі час выпрабавання.

— Шкада, што не магу гэтага дазволіць, — уздыхнула прынцэса. — Ён мне падабаецца. Мне падабаецца, што ён не прапануе аддаць сваё жыццё. Мне падабаецца, што ён разумее, што жанчыне не надта прыемна глядзець, як мужчыны гінуць праз сваю пыху ды славалюбства. Мне падабаецца, што ён лічыць мяне разумнай. Мне падабаецца, што ён шануе мае пачуцці і гатовы быць побач у цяжкую хвіліну, хоць ніякай славы гэтым не здабудзе. Я ўпэўненая, што, каб ён быў побач, дык заўсёды ведаў бы, у якім я гуморы, і што мне патрэбна, ён увесь час клапаціўся б пра мяне. Ах, ён падабаецца мне з тысячы розных прычын! Мне нават падаецца, што я кахаю яго!

— Ваша высокасць! Ваша высокасць! — занерваваўся чарадзей. — Прыгадайце, калі ласка, умовы заклінання.

— Паўтары мне іх, я забылася, — загадала прынцэса.

— *Калі ён любіць,*

А ты не,

Дык хутка быць

Яму ў труне, —

весела прапеў чарадзей.

— Вось і ўсё, што трэба ведаць,— уздыхнула прынцэса, якая, праўду кажучы, цудоўна памятала заклінанне,— бо так заўжды было, так заўжды і будзе. Што ж, кажы далей.

— *Калі ён любіць,
Як і ты,
Дык шанец ёсць,
Але які? —*

прадэкламаваў чарадзея крыху цішэй.

— Але ж калі «ён» — гэта Конрад, дык ты мог бы паспрабаваць адгадаць, праўда? — какетліва сказала прынцэса.— Ну, а якая апошняя ўмова?

Чарадзея панізіў голас да шэпту:

— *Калі ты любіш,
А ён не,
Нішто цябе
Не ўберажэ.*

— Ха, ха, ха! — зарагатала прынцэса, і цень на сцяне закалыхаўся, як матылёк над кветкай.— Мне ўсё роўна, я кахаю гэтага Конрада!

— Ён яшчэ юнак, Ваша высокасць, яму ўсяго семнаццаць.

— Мой улюбёны ўзрост, я кахаю яго!

— Гэта летуценнік, а не мужчына, ды яшчэ баязлівец і гультай!

— Я кахаю яго!

— Пакуль вы читалі, я выклікаў ягоны вобраз: у яго няма пярэдняга зуба!

— Мне абрыдлі прыгожыя твары з правільнымі рысамі! Я кахаю яго!

— Ён рудавалосы, увесь у рабацінні ды яшчэ й не-ахайны.

— Нічога, я кахаю яго.

— Ён любіць насякомых і розных гадаў, ягоныя кішэні поўныя павукоў ды сараканожек.

— І я іх палюблю.

— Яму падабаюцца вадаспады, кветкі, горы...

— Кахаю яго яшчэ болей!

— Але,— сказаў чарадзей, раптам зрабіўшыся суровым,— я не ўпэўнены, што ён кахае вас!

— А,— ускрыкнула прынцэса,— дык менавіта таму я ў яго й закахалася!!!

Абодва змоўклі. Цень уздыхнуў і споўз на падлогу.

— Не можа быць, каб ён мяне не кахаў,— прамармытала прынцэса.— Мяне ўсе кахаюць, значыць, і ён таксама.

Яна падняла вочы на чарадзея, чакаючы, што ён пацвердзіць, але той знік. Тут Гэрміёна заўважыла згубу.

— Чарадзей! Чарадзей! — закрычала яна.— Ты забраў Конрадаў ліст. Вярні яго!

Але калі чарадзей і пачуў яе, дык не падаў выгляду.

Калі Конрадаў ліст быў надрукаваны ў газетах, пасыпаліся абураныя водгукі. Палічылі, што ягоная прапанова абражае прынцэсу. «Сын лесаруба наймаецца ў мамкі!»— крычалі загаломкі газет. Вядома, тлумачылі газетчыкі, прынцэса хацела б, каб ёй было на каго абаперціся ў цяжкія хвіліны, і кожны жадаў бы падтрымаць яе, пачынаючы з бацькі-караля. Яна цудоўна маг-

ла б абысціся без сына лесаруба. Але прынцэса не хацела, каб нехта бачыў яе пакуты і пакутаваў праз гэта сам. Таму яна збірала апошнія сілы і прымала цяжкія ўдары лёсу ў адзіноце. Дзе ўжо хлопцу-недарэку зразумець такія тонкія пачуцці, пісалі газеты, але куды глядзелі ягоныя бацькі?! Двух сыноў яны выхавалі героямі, але трэці...

Пасля смерці Рудольфа Конрад быў такі няшчасны, што амаль не выходзіў з лесу: ён хадзіў па толькі яму вядомых сцежках, думаў пра братаў і часам плакаў. Сяброў у яго не было, і таму спачатку ён не тое, што не зважаў, а нават і не ведаў, якія кплівыя рэчы кажуць пра яго ўсе навокал. Але добрыя суседзі не маглі не растлумачыць ягоным бацькам, якую ганьбу наклікаў іх малодшы сын на ўсю правінцыю. Нават улады пачалі ўжо цікавіцца, чаму гэта з іх мясцін нашмат меней валанцёраў змагацца з цмокам, чым з іншых? Тут ужо пачала непакоіцца ўся правінцыя, бо пайшлі чуткі, што чакаюць афіцыйнага прызыву юнакоў, якія маглі б прадэманстраваць сваю адданасць і гераізм каля замкавых муроў.

Конрадавы бацькі ўсё гэта ад яго ўтойвалі. Вядома, ім было вельмі прыкра, што іх сын напісаў такі недарэчны ліст, але яны бачылі, як цяжка ён перажывае смерць братаў, і не хацелі псаваць яму настрой яшчэ болей.

Але даволі хутка Конрад пра ўсё даведаўся. Часам, калі ён гуляў па лесе, а асабліва ўначы, зусім побач пралятаў камень ці кій. Калі ж ён падлавіў аднаго з

нягоднікаў — хлопца крыху маладзейшага за яго — і запатрабаваў растлумачыць прычыну такой увагі, той абазваў Конрада самымі брыдкімі мянушкамі і недвухсэнсоўна сказаў, што Конрадаў ліст зганьбіў добрае імя іх вёскі.

Конрад доўга думаў і нарэшце вырашыў, што яму засталася толькі адно: ён павінен сам біцца з цмокам.

Калі яго браты рыхтаваліся да бойкі, дык яны рабілі розныя фізічныя практыкаванні, выбягалі на прагулкі, нават не паснедаўшы, харчаваліся толькі карыснымі організму пажыўнымі, але зусім нясмачнымі стравамі. Убачыўшы які-небудзь куст дзіўнае формы, яны ўяўлялі, што гэта цмок, прышпорвалі каня і раз'юшана накідваліся на яго з сякераю. Нічога такога Конрад не рабіў, ды каб ён нават і паспрабаваў узмахнуць сякерай, не злезшы папярэдне з каня, дык абавязкова зваліўся б, бо добра трымацца на кані так і не навучыўся.

Не захачеў ён і траціць свае грошы, каб набыць прыгожыя дарагія даспехі ды шалом з пёрамі. Яго зусім не турбавала, спадабаецца ён глядачам ці не.

Уся падрыхтоўка была вельмі простая і танная. Адзінае, над чым яму давялося паламаць галаву, была прамова ў гонар прынцэсы.

Конрад цудоўна ведаў, што павінен вымавіць словы каханья, бо іначай цмок не з'явіцца. Але пасля смерці Рудольфа ягоная абыякавасць да прынцэсы перарасла ў варожасць, амаль у нянавісць. Ён не мог прымусіць сябе сказаць, што кахае яе, нават схлусіць не мог. Таму ён падбіраў такія выразы, якія дурному агіднаму

цмоку падаліся б словамі каханья, а для прамоўцы азначалі б нешта зусім іншае.

Конрад, як і ўсе яго папярэднікі, атрымаў афіцыйны ліст, запячатаны вялікай чырвонаю пячаткай, у якім было шмат кампліментаў і вызначаўся час бойкі. Конрад выехаў з дому вельмі рана, яшчэ ў прыцемку. Ён ехаў на кані, якога яму пазычыў бацька: коні цмока не спакушалі. Конрад з задавальненнем пайшоў бы і пешкі, але апроч ежы яму трэба было цягнуць сякеру, а да замка было далёка — семнаццаць міль. На ім была старая вопратка, бо шкада было псаваць новую. Хлопец ціхенька ехаў па маўклівых вуліцах, людзі спынялі працу і выходзілі з хат, каб зірнуць на яго. Усе ведалі, куды ён едзе, і які лёс яго чакае. І хоць яны і не віталі яго голасна, але ж і не кпілі з яго. Ужо гэта было прыемна.

Нарэшце на даляглядзе паўстаў замак, і Конраду да драбніц прыгадалася ўсё, што ён бачыў два гады таму. Ажно душа зайшлася ў хлопца, але ён не спыніўся і можна паехаў далей.

Конрад не паспеў з'есці свой сняданак, і торбачка з харчамі так і вісела ў яго на шыі. Калі ён прыгадаў гэта, яму зрабілася няёмка і боязна, што людзі пачнуць смяяцца. Але смяяцца амаль не было каму — нікога не вабіў спектакль, бо ўжо занадта часта яго гулялі.

І ўсё ж, калі ён пад'ехаў бліжэй да замкавых муроў, народ пачаў збірацца. Нейкі маленькі хлопчык прадудзеў на трубе ў вуха Конрадаваму каню. Той

напалохаўся, адскочыў убок, і, як Конрад ні хапаўся за ягоную грыву, конь усё ж яго скінуў.

Усе вакол зарагаталі. Ну як не пасмяяцца з героя, які нават на кані ўтрымацца не можа?!

Конрад пасаромеўся зноў залазіць на каня і ўзрадаваўся, калі нейкі добразычлівы чалавек прапанаваў патрымаць жывёліну, пакуль Конрад будзе заняты з цмокам.

Конрад уяўляў сабе, як дзіўна ён выглядае: пешкі, у запыленай вопратцы, ды яшчэ з сякерай, на якую ён абапіраўся, як на кій. Натоп, якому падабаліся прыгожыя, вясёлыя, зухаватыя героі, прыняў яго вельмі халодна.

Зусім іначай на яго з'яўленне адрэагавалі ў замку. Прыціснуўшыся тварам да вакна і стаіўшы дыханне, прынцэса Гэрміёна назірала за кожным ягоным крокам. «Гэта ён, гэта мой Конрад! — у захапленні шаптала яна.— Ах, чарадзеі, ну, пачакай яшчэ хвіліну! Дай мне яшчэ разок зірнуць на яго!»

Конрад усё бліжэй падыходзіў да замка, яму вельмі хацелася чым-небудзь парадаваць гледачоў, але ён толькі і здолеў, што нервова ўсміхнуцца. У ягонаў кішэні ляжала пляшачка з хлараформам, якую ён папярэдне загарнуў у насоўку. Яшчэ ніхто да яго не спрабаваў выкарыстаць супраць цмока што-небудзь апроч звычайнай сталі.

Раптам Конрад заўважыў, што вакол нікога не засталася. Гадзіннік на замкавай вежы прабіў тры разы. Час надышоў!

Конрад павольна зняў капялюш, у якім ляжала па-

перка з напісанай на ёй прамовай на той выпадак, калі раптам усе словы вылецяць з галавы. Потым ён укленьчыў і сказаў:

— Найчароўнейшая прынцэса! Нарэшце надышла хвіліна, якую я так доўга чакаў. З якімі пачуццямі? Здагадацца не цяжка. Тыя, што прыходзілі сюды да мяне, узносілі табе хвалу, дык хто я такі, каб дадаць да іх словаў хоць гук? Але ж я ведаю, што ты, дарагая прынцэса, шануеш не словы, але сэрца, з якога яны сыходзяць.

У гэтую хвілю скала расчынілася і над Конрадам навис цмок. Ён разявіў пашчу, з якой высунуўся доўгі чырвоны язык. Юнак адчуў на сваім твары гарачы цмокаў подых. Словы замерлі на ягоных вуснах, але, прыгадаўшы, што ў капелюшы ляжыць напісаная прамова, Конрад дастаў паперку і загаварыў зноў:

— Усе аднолькава кахалі цябе, але не ўсе маглі красамоўна выказаць свае пачуцці. Некаторыя казалі, што іх каханне хоць і вялікае, але яно ўсяго толькі жолуд, які з часам ператворыцца ў магутны дуб. Але калі я прыгадваю, што ты зрабіла для мяне: выратавала ад сумнага жыцця ў закінутай лясной вёсцы; падняла з невядомасці на вяршыню славы; летуценнік зрабіўся ваяром, гультай стаў паляваць на цмокаў! — дык у мяне не хапае словаў, каб аддзячыць табе, і я не магу кахаць цябе болей, чым кахаю цяпер!

Самыя нервовыя з гледачоў ужо заплюшчылі вочы. А тыя, у каго нервы былі мацнейшыя і хто не зводзіў позірку з Конрада і з цмока, убачылі незвычайную рэч.

Цмок быў нібыта не ў сабе: ён хістаў галавою з боку ў бок, доўгі язык лізаў пыл каля Конрадавых ног. Конрад нязграбна выцягнуў з кішэні насоўку, скруціў яе і кінуў у цмокаву пашчу. Жывёліна вылупіла вочы, закахкала, завішчала і ўжо не выглядала гэтак жудасна. Конрад падняў сякеру і наважыўся ўдарыць па цмокавай шыі. Удар быў няўмелы (не такі ўдар павінен быў бы быць у сына лесаруба), але так ці іначай, усе ўбачылі, як з раны на цмокавай шыі пацякла цёмна-зялёная кроў.

Цмок не ўтрымаўся і вываліўся са скалы зусім побач з Конрадам, якога шалёнымі крыкамі падбадзёрваў натоўп. Той ударыў яшчэ й яшчэ раз. У цмока быў вельмі здзіўлены і бездапаможны выгляд, цяпер з ім магло б расправіцца нават немаўля. Конрад сек шыю, нібыта то было спілаванае дрэва. Ён збіраўся ўжо святкаваць перамогу, калі цмок, сабраўшы апошнія сілы, здолеў запаўзіць ў сваю дзірку. Скала за ім адразу зачынілася.

Поле бітвы засталася за Конрадам.

Радасныя крыкі спыніліся, ніхто не ведаў, што рабіць цяпер, і менш за ўсіх сам Конрад, які, нібыта зачараваны, застаўся стаяць каля лесвіцы. Усе, вядома, зразумелі, што цмок моцна паранены, але, можа, ён збірае сілы для новай вылазкі?! Цяжка было паверыць, што непераможнага цмока забіў просты сялянскі хлопец.

Але час ішоў, цмок не з'яўляўся, людзі адзін за адным пачалі падыходзіць да Конрада і віншаваць яго і сябе. І вось ужо ўвесь натоўп вакол плакаў і смяяўся ад нечаканай радасці.

Нарэшце радасныя крыкі пачуліся і ў замку, замільгацелі рознакаляровыя насоўкі, у кожным акне з'явіўся святочны сцяг. З замка ў афіцыйным убранні, з каронаю на галаве і скіпетрам у руцэ, выйшаў кароль. Разам са шматлікай світай ён накіраваўся да лесвіцы. Прыдворныя вакол яго весела балбаталі і смяяліся, але было відаць, што ўрачыстая сустрэча пераможцы не была падрыхтаваная. І гэта цалкам зразумела, бо хто ж мог чакаць, што нейкі сын лесаруба пераможа жахлівую пачвару?!

Прыдворныя крычалі Конраду, каб ён падымаўся ў замак, але ён нічога не мог зразумець, і тады нехта падпіхнуў яго ўгору па лесвіцы да караля. Ubачыўшы, што Конрад падымаецца, кароль пайшоў яму насустрач. Яны сустрэліся на сярэдзіне лесвіцы. Кароль абняў і пацалаваў Конрада, а потым павёў яго ў палац.

— А цяпер я хачу пазнаёміць вас са сваёй дачкою, прынцэсай,— урачыста сказаў кароль, калі яны падняліся на верхнюю пляцоўку лесвіцы, і прыдворныя кінуліся віншаваць пераможцу.— Але дзе ж прынцэса? Напэўна, адышлася некуды, зараз з'явіцца. Шкада, што яна прапусціла такое відовішча.

— Гэрміёна! Гэрміёна! — чыстымі звонкімі галасамі клікалі фрэйліны, зазіраючы ў вокны палаца. Людзі, якія стаялі за замкавымі мурамі, падхапілі: «Гэрміёна! Мы хочам бачыць прынцэсу Гэрміёну!» А калі ўлічыць, што да замка збегліся людзі з усяго горада, дык не дзіўна, што крык «Гэрміёна!» можна было пачуць за сотню міль.

Але Гэрміёна ўсё не выходзіла. Людзі ахрыплі, фрэйліны кашлялі і непаразумела глядзелі адна на адну. Кароль нахмурыўся, ён адчуваў, што прынцэсе даўно пара ўжо выйсці да народу. А прынцэсы ўсё не было.

— Дзе ж яна? — хваляваліся прыдворныя.— Трэба тэрмінова знайсці яе, але паведаміць пра ўсё вельмі асцярожна, каб не разнерваваць.

Конрада неяк адціснулі ад караля, і ён пайшоў у палац разам з прыдворнымі. Некалькі чалавек паабяцалі яму, што пакажуць, куды ісці, але з гоманам і смехам кожны далучаўся да сваіх сяброў, і так атрымалася, што Конрад застаўся ў доўгім цёмным калідоры зусім адзін. Але калі ён добра прыгледзеўся, дык убачыў у канцы калідора нейкую постаць. Конрад крыкнуў чалавеку, каб той пачакаў, і шпарка пайшоў па калідоры да яго. Постаць пачала хутка аддаляцца, Конрад ішоў за ёй, але дагнаць не мог. Так яны ішлі праз незлічоныя дзверы, кароткія і доўгія праходы, спускаліся па сходах, якія вялі ўсё ніжэй і ніжэй у тоўшчу скалы. Конрад адчуў халодны подых сутарэння на твары і руках. І вось нарэшце расчыніліся яшчэ адны дзверы, правадыр знік, а Конрад увайшоў у невялічкі пакой. На канапе каля сцяны ляжала прынцэса, галава ў яе была павернутая ўбок, а на бялюткай шыі зеўрала страшная рана. На сцяне быў цень, які мог жыць, пакуль жыла прынцэса. І ледзь Конрад убачыў неверагодную прынцэсіну прыгажосць, як цень растаў.

Конрад уклечыў каля ложка. Невядома, колькі ча-

су ён правёў так, але калі падняў галаву, то ўбачыў, што ў пакоі было поўна народу.

— Ты забіў яе! — ускрыкнуў нехта.

Конрад падняўся.

— Я не забіваў яе. Я забіў цмока.

— Паглядзіце,— сказаў нехта іншы,— у яе на шыі такая самая рана.

— Гэтую рану я нанёс цмоку.

— А гэта што? — запытаў трэці і паказаў на скрутак бавоўны, які быў заціснуты ў прынцэсінай руцэ.

Чалавек узяў з рукі скрутачак і разгарнуў яго. Пакой адразу напоўніўся пахам хлараформа. Гэта была Конрадава насоўка, ў куточку якой было вышытае ягонае імя.

— Дык ты яшчэ й атруціў яе?! — уздыхнуў натоўп.

— Гэтую атруту,— адказаў Конрад,— я кінуў у пашчу цмока.

Двое ці трое прысутных згодна заківалі галавой, але астатнія закрычалі:

— Але калі ты яе не забіваў, дык чаму ж яна памерла?

Конрад затуліў твар рукамі.

— Нашто мне было забіваць яе? Я кахаю яе,— вымавіў ён ледзь чутна.— Я забіў цмока.

Усе заварожана глядзелі на яго і нічога не казалі. Тады ён дадаў:

— Але цмокам была прынцэса.

Падняўся страшэнны шум і гвалт, і з крыкамі: «Хлус! Зраднік! Забойца!» — Конрада выкінулі з пакоя.

Афіцыйная версія была такая: прынцэса сустрэла сваю смерць, калі спрабавала абараніць Конрада ад цмока. Калі ў Конрада пыталіся, ці праўда гэта, ён не адмаўляўся.

Як пераможца цмока ён быў папулярны зусім нядоўгі час, і, наадварот, усё астатняе жыццё на ім ляжала ганебнае таўро: праз яго загінула прынцэса.

Усе — і малыя і старыя — лічылі, што Конрадава віна была ў тым, што ён ужыў хлараформ.

Цяжкія часы, якія перажыла краіна пад цмокавай уладай, хутка забыліся, а слава аб прынцэсе Гэрміёне — нацыянальным скарбе — расла і шырылася ў сэрцах яе суродзічаў.

ЗМЕСТ

Э.Нэсбит
ЛЮТЫ ЦМОК
5

К.Грэхэм
ЛАГОДНЫ ЦМОК
36

Л.П.Хартлі
КОНРАД I ЦМОК
76

Літаратурна-мастацкае выданне

ЛАГОДНЫ ЦМОК

Англійскія літаратурныя казкі

Укладальнік А.АРЛОВА

Загадчык выдавецтва ЗМ.КОЛАС

Мастацкі рэдактар ДЗ.ДЗІВІН

Тэхнічны рэдактар З.СЕНЬ

Падпісана да друку 05.07.93. Фармат 70×84^{1/16}. Папера афс. №1. Гарнітура Таймс.

Афсетны друк. Ум. друк. арк. 8,18. Тыраж 70000 экз. Заказ 4508

Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр. Ліцэнзія ЛВ №219. 220050,

Мінск, вул. Кірава, 21.

Мінская фабрыка каляровага друку. 220115, Мінск, вул. Каржанеўскага, 20.

